СССР ЮРТА БОАХАМ ДIАХО ДЕГIАБОАЛАБАРА САГГОТА ДИНЗА ДАРГДОАЦАЧА ГIУЛАКХЕХ

1965 шера 26 МАРТА ТIАИЙЦА КПСС ЦК ПЛЕНУМА СОЦАМ

КПСС ЦК октябрьски ноябрьски Пленумий решенеш кхоачаш а еш, боккха организаторски политически болх баьб парте. Юхаметтаоттаяьй партийни, советски, профсоюзни, комсомольски органаш лохера денз лакхе кхаччалца вIашагIйохкара ленински принципаш, дIадаьккхад промышленни юрта боахамеи организацеш хийраяьнна хилар. Партийни органий структура КПСС Уставага хьежжа нийсъяьй. Шоай болх дика дIабахьара мел эша хьалаш долаш я хIанз партийни организацеш. Центральни Комитета Пленумий решенеш массава раьза а волаш могаяьй партеи халкъои. Советски наха хIанз доккхача хьинарца къахьег общественни производства, культура, Iилма ерригача участкашка.

Мехка экономика дIахо дегIайоалаяра, халкъа вахара боарам лакхбара хьаьшташа дIадех юртбоахама производство дIахо айяра къаьстта йоакхо елга.

Парте хадданза терко яьй юрта боахама, хIаьта из бахьан долаш дIадув лаьтташ дикка шерде, юртбоахама продукташ дукхагIа яха йиш а хиннай.

Цхьабакъда, укх тIеххьарча шерашка ше дегIаахара темпаш лаьгIъялийтай юрта боахамо. Из дегIаахара планаш кхоачаш ца еш йисар. КIезига лакхлора юртбоахама культурай хьувкъамаш. Доккхаш дола дулх, шура, кхыйола продукташ а цу тайппара лоадама дукхагIа хиннаяц цу юкъа. Цу доллача хIамаша белггалара халонаш духьалйоахар мехка экономика дегIайоалаяра.

Юрта боахам тIехьабисара керттера бахьанаш хилар социалистически производство дегIаахара экономически законаш, колхозхойи совхозий болхлойи общественни боахам айбарца материальни безам хилийтара, общественнии хIаранеи хьашташ нийсача наькъаца цхьана тардара принципаш телхаяр. Иштта тоъал чIоагIа Iаьткъар кулгалдара юкъера субъективизм а, хIаьта из бахьан долаш гIалаташ дувлар юрта боахама планировани, финансировани, кредитовани еча, маьхий политикана юкъе. Капиталовложенеш кIезига хьежайора производственнии культурно-бытовой гIишлош хьалъяра, хайра чIоагIъяцар материально-технически база. Колхознии совхознии производствана доккха зе дора балха тIа бехктокхам боацаши сахьувладенни дола хьал а оттадеш, кулгалду органаш гIулакх доацаш хувцаро.

Щенхашттара кхоачамбоацараш дар юртбоахама продукташ кийчъелгеи ийелгеи вIаштIехьдоаккхача. Колхознии совхознии производство дегIайоалаяра хиланза даргдоаца хьалаш хилийтац лаьттанцареи хьайбашкареи йоала продукташ кийчъяраи эцараи хIанз йолаш йолча практико.

Де деззаш дола гIулакхаш дацар лаьтта леладара культура айяра, лаьтто луш дола беркат совдаккхара, хиш дехкачеи докъадечеи лаьттаех пайда нийса эцара. Дукххача боахамашка севообороташ толханяьй. Массаза а кхоачашъяц агротехнически зоотехнически бокъонаш. Лакхера Iо, моттигера хьалаш теркал ца а деш, Iалаьмате дукха шаблонни указанеш тийннай агротехниках, доахан леладарахи кхабарахи, дIадувча лаьттай структурах, кхыча дешаех лаьца. Цо юхакъувлар кулгалхойи специалистийи, юрташкарча берригача къахьегамхой инициатива, новкъарле йора лерттIа гIулакх дIадахьара.

Юрта боахам тIехьабисара бахьанаш хилар иштта колхозийи совхозийи кадраща болх эсала бар, специалистаща нийса доаца гIулакхаш деладар, цар знанейи опытеи лоархIам ца бар, Iилманеи хьалха латтача практиканеи карагIдаьннарех пайда во эцар.

Юрта боахама кулгалдеча дувлийта гIалаташ лоацдача ханашка тоаделгах партийни, советски, боахама органий лоархIамегIара декхар хет ЦК Пленума. Колхознии совхознии производство айяр — коммунизм хьалъяра вахара лоархIамера декхар. Из кхоачашдара тIадерзадаь хила деза ерригача парте, дерригача советски халкъа низаш.

КПСС Центральни Комитета Пленумо соцам бу:

1. КПСС ЦК Президиумо кийчдаьи нов. Л. И. Брежнева доклада тIа хьахьекхаи дола, юрта боахам дIахо дегIабоалабара чакхдаха лаьрхIа гIулакхаш могаде. Цунах йоаггIаш йола решенеш тIаэцилга КПСС ЦК Президиумай СССР Министрий Советан тIадилла.

Уж решенеш кхоачашъяра эшаш бола организаторски политически болх чакхбаккха партийни, советски, юртбоахама органаш, министерствайи ведомствайи, промышленни предприятей, колхозийи совхозийи кулгалхой декхарийла бе.

2. ДIахо колхозийи совхозийи экономика чIоагIъяра, къахьегамах хьахулачоа юрташкарча къахьегамхой материальни безам дукхагIа тIабахийтара парте чакхдаха лаьрхIа гIулакхаш толаме кхоачашдара ерригача партийни, советски, боахама, комсомольски, профсоюзни организацей болх овлангара денз тоабе безаш лоархI ЦК Пленумо. Цар балха тIа керттера а хоадамбеш а дар да наьха колхозийи совхозийи экономика дегIайоалаяра, юртбоахама продукташ дукхагIа яхара, уж яхарга дIабода мах лохбара, производства дерригача доакъой рентабельность Iалашъяра деина йоакхо елга.

Щенъяь дIаяккха еза администрировани яра, команда телара, колхозийи совхозийи кулгалхошта а специалисташта а хьалхара цар декхараш кхоачашде гIертара практика, доаца доккхалаш делгеи цIогIа деттилгеи щендаь дIадаккха деза.

Боахама - политически декхараш кхоачашдара юкъе дукхача наха чIоаггIа дакъа лоацаргдола гIулакх данза, кадраш нийса хьахоржилга, дIаоттаелга, хьалкхеелга, парте решенеш мишта кхоачашъю хьожаш хадданза тIахьожам лоаттабелга Iалашданза даргдац. Дисциплина чIоагIъе еза партийни паччахьалкхени аппарата ерригача звеньяшка, общественни производства ерригача участкашка, шийна тIадиллача гIулакха хьалхара хIара болхлочун бехктокхам лакхбе беза.

Къаьстта уйла тIаяхийта йоагIа колхозийи совхозийи юккхьанцарча партийни организацей лоархIам чIоагIбараи лакхбараи. Денна царгара новкъостал хьаийде а царна новкъостал дIаде а деза парте райкомаша наха юкъе беш бола организаторски политико-кхетамеи болх тоабара даькъе.

3. КПСС ЦК Пленумо къаьстта лоархIам бу юртбоахама Iилма дегIадоаладара. Iилман болхлой декхар да теоретически тохкамаш шердар, цар боарами результативности лакхъяр, колхознии совхознии производства деррига доакъош дIахо дегIакхувлар духьа Iилмана карагIдаьннараши хьалха латта практикеи шерра юкъекхахьара колхозаштеи совхозаштеи мамогга новкъостал дар.

4. Партийни, советски, юртбоахама органаш декхарийла йойла колхозни строя демократически лардаш хьдла чIоагIъергйола, артела гIулакхашта кулгалдара принципаш бокъонца кхоачашъергйола, колхозни производства керттера дешаш кхоачашдеча колхозхоша шерра дакъа лоацаргдола гIулакхаш вIаштIехьдаха. Общественни социалистически доалахье дIахо чIоагIъяраи лораяраи, лаьттах пайда эцача порядок оттаяра, лаьтташ хайрадоацаш доадеш йола факташ дIаяхара де дезар де.

Динза даргдоацаш гIулакх лоархIалда юртбоахама артела керда примерни Устав оттаде а колхозхой кхоалагIа ерригсоюзни съезд кийчъе а долалулга.

5. Партийни организацешта тIадуллалда укх пленума решенеш берригача колхозхошта, совхозий болхлошта, специалисташта шерра дIайовзийтилга, юрташкарча къахьегамхой творчески хьинар, низаш вIашагIтохилга а юртбоахама культурай хьувкъами хьайбай продуктивности лакхъяра, юрта боахама ерригa продукташ дукхагIа яхара тIадерзаделга а.

* * *

КПСС ЦК Пленумо дIахойт юрта боахам дIахо дегIабоалабара динза даргдоаца сагготагIа дола гIулакхаш парте, дерригача советски халкъо мехка экономика айяра а халкъа хьал-торо тоаяра а доккхача маIане дола лоархIамереи вахара хиланза даргдоацеи гIулакх а хеташ тIаэцаргдолгах ше чIоаггIа дог тийша хилар.

Уж гIулакхаш толаме чакхдахаро кхы а дукхагIа чIоагIъергья болхлой классеи колхозни ахархойи йохаргйоаца союз, коммунизма материально-технически база хьаеча юкъе лоаца лоархIамера дакъа хургда цунах.

КОММУНИСТИЧЕСКИ БОЛХЛОЙИ ПАРТЕЙ ВИКАЛАШ 1965 шера 1–5 МАРТА КОНСУЛЬТАТИВНО ВIАШАГIКХЕТАРА ИТОГИЙ ХЬАКЪЕХЬА

1965 шера 26 МАРТА ТIАИЙЦА КПСС ЦК ПЛЕНУМА СОЦАМ

КПСС Центральни Комитета Пленумо, коммунистически болхлойи партей викалаш 1965 шера 1—5 марта Москве консультативно вIашагIкхетара итогий хьакъехьа нов. М. А Суслова баьча хоамага ла а дийгIа, дизза могаду вIашагIкхийттача тIаийца документаш — коммюникеи Вьетнамерча событей хьакъехьара заявлении, хIаьта иштта КПСС делегаце баь болх а.

Империализманеи колониализманеи духьала, къам-мукъадаккхар духьа, машар, демократи, социализм бахьан долаш лоаттабеча къовсама дунен коммунистически болам кхотабарга бодача новкъа баьккха лоархIамера гIа лерхI Пленумо вIашагIкхетар.

ВIашагIкхетара итогаша хьахьокх, цига дакъа доацаш хинна компартеш дунен халкъашта юкъерча коммунистически болама цхьоагIо марксизма-ленинизма, пролетарски интернационализма ларда тIа, 1957 шерарча Декларацеи 1960 шерарча Заявленеи ларда тIа чIоагIъяра шоаш дича хург мел дар де кийча хилар.

КПСС ЦК Пленум геттара раьза я цхьоагIо чIоагIъярга бода керттера никъ — из хIара коммунистически парте ший интернациональни бехктокхам лакхбар, империализмана, колониализмана, неоколониализмана духьала, халкъий кортамукъален къовсам хьаллоацаш, монополистически капитало доал дара духьала, массане юкъара машар бахьан долаши тайп-тайпара социальни строяш йола паччахьалкхенаш машаре яхара принципаш чIоагIъяр духьеи, социализмаи коммунизмаи гIулакх бахьан долаш лоаттабеча юкъарча къовсаме гIулакхаш цхьана чакхдоахача цо хьинаре дакъа лацар хилар вIашагIкхийттача дакъа лаьцараша белгалдаккхара. ХIанз къаьсттача лоархIаме да дунен дерригача мехкий коммунистически партеша, дерригача машар безачеи демократически низаша Къулбехьен Вьетнама духьалара американски империалистий агресси юхатохара, Вьетнама Демократически Республика лораяра, империалистически агресси тIаувтта халкъаш лорадара гIулакхаш цхьана чакхдахар. Цунна тIахьех вIашагIкхийттача дакъа лаьцараша тIаийцача боккхача лоархIаме йолча Вьетнамерча событей хьакъехьарча заявлене.

ЦК Пленумо нийса а лоархI, дизза мога а ду вьетнамски халкъа турпалерча къовсама дIахо новкъостал дараи из хьаллацараи, американски империализма оагIонгахьара агресси юхатохар духьа ДРВ оборонни низ чIоагIбара Вьетнама къахьегамхой парте кулгалхоща дагайоалаш КПСС ЦК Президиумо чакхдоаха гIулакхаш.

ЦК Пленумо дIахойт коммюнике тIарча уйлаштеи хетараштеи ше геттара раьза хилар. Вай парте ший оагIонгахьара дизза дарг мел доацар ду уж практически кхоачаш хилийтари царга марксизма - ленинизма принципаш тIа дунен халкъашта юкъерча коммунистически болама цхьоагIо чIоагIъярга вигийтари духьа.

КПСС нийса лерхI коммунистически боламерча барт ийгIача гIулакхаша, цун кхотабалар мел а деш, дунен кортамукъален болама гIулакха, коммунизма гIулакха зе деш хилара хьакъехьа вIашагIкхийттача дакъа лаьцараша яь вывод. Вай парте, вIашагIкхийттача дакъа лаьцача вежарашха йолча вокх партеша а санна, лоархI, хIанзарча хьалашка коммунистически боламера духьаленаш дIаяхара, цун мугIарий цхьоагIо юхаметтаоттаяра пайдана дола гIулакхаш чакхдаханза вIалла дарг ца хилар.

ЦК Пленумо хьаллоац вIашагIкхийттача дакъа лаьцараша ерригача партей бокъонца цхьатарра бокъонаш йолчеи хетарий вIаши сий дечеи хьалашка оттаяь, юкъара уйлаш кхоачашъяр духьа лоаттабеча къовсаме гIулакхаш цхьана чакхдаха, партешта юкъера дIа-хьа леладу гIулакхаш тоадара цхьана низаш оарцагIдаха, шин оагIонгахьареи дукхача оагIонашкахьареи вIашагIкхетарах а партийни бувзама кхыча формех а пайда эца, вIашка гIерташи новкъостлен уйланца доацаши дола хIамаш дувцаш йола гуччахьара полемика соцае лерхIаш долча, коммунистически болам кхотабалар чIоагIдергдолча наькъий хьакъехьара предложенеш. Цунца цхьана новкъостлен формехьа хIанзарча лоархIамерча проблемашта вIаши дагадувлга дегIакхувла а 1957-чеи 1960-чеи шерашка хиннача совещанешка оттадаь партешта юкъерча гIулакхий боарамаш бокъонца кхоачашде а доагIа.

Вежарашха йола партеш кхотаенна хулга чIоагIдара ма эшшара хургдар 1960-ча шерарча совещане дакъа доацаш хиннача 81 парте викалаш вIашагIкхетилга аьттув болашагIа йолча хана хьалххагIе чакхдаьккхача а. Цу тайпарча вIашагIкхетаро йиш хулийтаргьяр компартей викалий керда дунен халкъашта юкъера совещани кийчъяра наькъаши формаши дукхагIа демократически йолча методашца белгалде. Дунен халкъашта юкъера керда совещани хьинарийцеи массе оагIорахьареи кийчъяр а аьттув болашагIа йолча хана из чакхъяккхар а дунен коммунистически болама хьашташа маяххара да — консультативно вIашагIкхийттача дакъа лаьцараша яь из вывод КПСС-о йизза хьаллоацаш я.

КПСС ЦК Пленумо могаду октябрьски (1964 ш.) Пленум хинначул тIехьагIа ЦК Президиумо социалистически мехкашцара вежарашха йола доттагIали дунен халкъашта юкъера коммунистически болам кхотабенна хулгеи чIоагIдара чакхдаьха гIулакхаш, цу даькъе ерригача коммунистически болхлойи партешцара бувзамаши барт-цхьоагIон гIулакхаши дIахо дегIакхувлар духьа даьха гIанаш.

КПСС-о дIахо а нийсса чакхбоахаргба КПСС Программа тIа, московски Декларацеи тIеи Заявлене тIеи хьахьекха ленински никъ, чIоаггIа хьаллоаттаергья марксизма-ленинизма, пролетарски интернационализма принципаш, вокх компартешца цхьана деррига социалистически мехкаш, ерригa марксистско-ленински партеш, хIанзара деррига революционни низаш кхотаде гIертаргья из империализманеи колониализманеи духьала, къаман-кортамукъале бахьан долаш, машар, демократи, социализм бахьан долаш лоаттабеча къовсаме.

Нийса пайда эца хиш дехкача лаьттаех

Эггара дукхагIа «Джалка» яхача совхозе а долаш, 4656 гектар хиш декха лаьтташ да Шаьла районе. Планах районерча боахамашка 1965-ча шера хиш дехкача лаьтташ тIа дIае еза 1146 гектар ялатий культураши 1256 гектар технически культураши. Хиш дехкача лаьтташ тIара лаккхара хьувкъамаш даха дерхI совхозаша.

Масала, 1965-ча шера хиш дехкача лаьттай хIара гектара тIара укх боараме хьувкъамаш дахара тIехьа къовсам лоаттабеш я «Шалинский » совхоз: мукх — 22 центнер, шекара свекла — 350 центнер, люцерна йол — 35 центнер, сомаш — 75 центнер.

Цу боахама кулгалхоша хьисапаца, паччахьалкхен хьашташ керте лоаттадеш къестаду хьалхашка латта декхараш, уж гIулакхаца дIахьокха гIерт 1965-ча шера дIадахача шерашкарчул дикагIа декхараш кхоачаще йиш хилар, хIаьта цар из дергхилар теша йиш йолаш а да.

«Шалинский» совхозе мелиоративни балхашта лаьрххIа механизированни отряд вIашагIъеллай. Цунга я трактораш, бульдозераш, «Д-267» яха а «Б34-03» яха а сангараш йоаха машинаш. Цу отряда керте латт опыт йола гидротехник нов. Горбатенко. Укхаза соахка гураххье а денз дIаболабаьб хиш дехкача лаьтташ тIара лакхара хьувкъамаш дахара тIехьара къовсам.

ХIамаш дIаелехьа дуллаш дола хий дилла доалаш латт. Из дул люцерна йол, хьажкIаш хургйолча лаьтташка, сомий бешамашка. Чуийнна хий дуллаш латт гурахьа мукх дIабийнача участкашка а.

Шоай гIулакх дика довзаш а хьинаре къахьегаш а ткъо поливальщик ва «Шалинский» совхозе. БIаьрччача шера болх беш хул уж. ХIанз укх сахьате сомий беша, эяба, гурахьа бийнача мукха хий дехкаш ба воккхагIа вола поливальщик Б. Саидов, поливальщикаш А. Азимов, С. Дикаев, С. Киндаров, И. Алиев, Г. Тарамов, иштта кхыбараш.

Хий дехкара нормаш шозза гаргга тIеххкхоачашъю цар. Бетта 100 сомага кхоачаш алапеш ийду, хIаьта хьувкъамаш дахара план тIеххкхоачашйича цул совнагIа кхы а натураца мах а лургба. Мел эшача хIамашца Iалашбаь ба поливальщикаш: хьамча иккашца, хий дIакъувлача щиташца, иштта кхычарца.

1965-ча шера хьувкъамаш чуэцаргдолча хиш дехкача лаьтта планах яхка йийзараш 8,6 эзар тонн хиннача метте, Iайи бIаьстии 9 эзар тонн органически удобренеш ехкай. ХIара гектара тIа укх боараме: шекара свекла ювча — 14 тонн, хьажкIаш ювча — 22 тонн. Цул совнагIа минеральни удобренешца подкормка яьй гурахьа йийнача культурашта. Иштта минеральни удобренеш тайсай шекара свеклаи хьажкIаши дIаювргйолча оахам тIа а. 1965-ча шера хьувкъамаш лургдолча лаьттанга хIаналехьа а 145 тонн

(ДIахододар 4-ча оагIо тIа).

МАССА А МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВIАШАГIКХЕТА!

СЕРДАЛО

(«Свет»)

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай обкома, Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Советеи Министрий Советеи орган, Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

АРАДУВЛ 1923 ШЕРА ДЕНЗ

№ 38 (4051). | ШИНАРДИ, 30 март, 1965 шу. | Мах 2 кеп.

СССР ЮРТА БОАХАМ ДIАХО ДЕГIАБОАЛАБАРА САГГОТА ДИНЗА ДАРГДОАЦАЧА ГIУЛАКХЕХ

1965 шера 24 марта КПСС ЦК Пленуме КПСС ЦК Хьалхарча секретара новкъоста Л. И. Брежнева яь доклад

Новкъостий!

Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитета ноябрьски Пленуме лоархIамера решени тIаийцар промышленни юртийи областной а краевой а партийни организацеш вIашагIтохара хьакъехьа. ЦК Пленума решени массава раьза а волаш могайир партеи халкъои.

ЦК Пленум хинначул тIехьагIа дIаяхача хана боккха организаторски политически болх баьб цаIаш хургйолаш партийни а хIаьта иштта советски, профсоюзни, комсомольски а органаш вIашагIйохкара. Партийни конференцеш хиннай областашка, краяшка, районашка цар балхаца дакъа лоацаш 700 эзар совгIа коммунист а волаш, царех 34 эзар совгIачо пренешка къамаьл а деш.

Конференцей делегаташа чIоаггIа йийцай ЦК октябрьски ноябрьски Пленумий решенеш. Цар белгалдоахар, цаIаш хургйолаш партийни органаш вIашагIйохкаро дIахо партийни организацей болх тоабара, боахамеи культураи гIирсаш хьалдара цар ду кулгал чIоагIдара новкъостал дергхилар.

Партийни организацеш промышленни юртийи шо-шоай хургйолаш къоастаеш йийкъа хиннача 85 областеи краеи партийни конференце парте цхьа обкомаши крайкомаши хержай. Иштта вIашагIъеххкай цхьа облисполкомаши крайисполкомаши. Района партийни конференцешка парте райкомаш хержай. Производственни управленей парткомаш дIаяьхай.

КПСС Центральни Комитето хьаллаьцар цхьайола райкомаш зIамигъяр хьакъехьа союзни республикай Компартей ЦК-аша енна предложенеш. Боахамеи культураи гIирсаш хьалдеча ду кулгал тоадар духьа дуккха керда райкомаш вIашагIъеххкар юрташка. ХIанз вай я парте 2434 райком, е хьалхагIа хиннача колхозно-совхозни управленей парткомел 611 райком дукхагIа. Опытни кадраща чIоагIъяьй парте районни комитеташ.

КПСС Уставага хьежжа нийсъяьй партийни органий организационни структура. Ленински принципий ларда тIа цхьа партийни органаш юхаметтаоттаяро лакхбир партийни организацей лоархIам, дIадаьккхар уйла ца еш дагалаьцан вахара хьаштдоацаши даь хувцамаш бахьан долаш уж искусственно вIашагIкъоастаяь лоаттаяр. Дика болх бара мел эша хьалаш долаш я хIанз партийни организацеш.

Укх Пленуме КПСС ЦК Президиумо тIадахь юрта боахам дIахо дегIабоалабара саггота динза даргдоацача гIулакхий хьакъехьара дош. Из дош КПСС ЦК Пленуме оттадара бахьан да ЦК октябрьски ноябрьски Пленумашка гучадаьха хинна доккхий кхоачамбоацараши гIалаташи юрта боахама кулгалдеча укх тIеххьарча шерашка дувлийтар.

Мехка социалистически экономика хадданза лакхъяра, советски наьха материальни боарам лакхбара хьаьшташа дIадех юртбоахама производство дIахо айеш массехк доккха гIулакх чакхдоаккхилга. Вай из ду юрта боахама экономика дегIайоалаяр — из ерригача парте а дерригача халкъа а гIулакх доландаь.

I. Укх тIеххьарча шерашка юрта боахам дегIаахара керттера итогаш

Новкъостий! Вай юрта боахам хана тохкамах чакхъяьннеи ший эшабуларгбоаца, вахара низ истори дегIаухаш хьа мел бенача наькъаца хьахьекхаи йолча, эггара толашагIча общественни система ларда тIа латт. Социалистически система новкъостаца Коммунистически парте дикка болх чакхбаьккхаб юрта боахам дегIабоалабара.

Боккхача лоархIаме яр 1953 шерара КПСС ЦК сентябрьски Пленум. Цо юрта боахама даькъе нийса никъ лаьцар. Цудухьа духхьал дIаала дезаш а да, цун решенеш чакх мел яьхача хана белггалара результаташ вай хинна хилар. КIезига хIама дальдац колхозаши совхозаши организационно-боахама гIулакхашта чIоагIъяра, цар материально - технически база тоаяра, юрташкарча болхлой материальни безам совбаккхара.

Парте баьча тIахьехамах цу хана юрташка бахар итташ эзараш юртбоахама специалисташ, организатораш. Ялат дукхагIа даккхара боккхача лоархIаме хилар баьш долаши ардехи даьда лаьтташ карадерладар. ЦК сентябрьски Пленум хинначул тIехьагIа дIадахача хьалхарча пхе шера дикка шерделар дIадув лаьтташ, лакхбелар хьувкъам, дукхагIа хилар юрта боахама валовии товарнии продукци.

Цхьабакъда, уж дика результаташ, новкъа дале а, дIачIоагI а янзар, дIахо дегIа а йоалаянзар. Вайна хьалхашка эттар укх тIеххьарча шерашка юрта боахам ше дегIабара лаьгIбалара, юртбоахама производство айе увттаяь вай планаш кхоачашъянза йисара факт.

Контрольни цифрашка диллача ворхI шера (1959—1965 шш). 70 процент лакхъяла езаш яр юрта боахама валови продукци, хIаьта бокъонца ялх шера лакхъеннар яц 10 процент мара. Нагахьа санна 1955 шерагара 1959 шерага кхаччалца йолча хана юрта боахама валови продукци шера юкъера лаьрхIача 7,6 процент лакхлуш хьаихаяле, укх тIеххьарча пхе шера 1,9 процент мара лакхлуш хиннаяц. ЛаьгIбеннаб керттерча культурай хьувкъам. Масала, нагахьа санна 1955 — 1959 шерашка ялата культурай юкъера хьувкъам цул хьалхагIа дIадахача пхе шерарчул 1,7 центнер лакхбенна хиннабале, 1960 шерагара 1964 шерага кхаччалца йолча хана 0,8 центнер мара лакхбеннабац.

Цу тайпара моттигаш гучаювл хьайбай боахама даькъе а. Доахан дебара темп шозза кIезигъеннай укх тIеххьарча пхе шера цул хьалхагIа дIадахача пхе шераца нийсйича. Хьакхарчех, жех, коа тIарча оалхазарех аьлча, уж цу юкъа дикка кIезигденнад. Колхозашкеи совхозашкеи юкъера лаьрхIача цхьан Iаттагара йоаккха шура 370 килограмм совгIа кIезигъеннай.

Лакхе йоалаяьча даннеша йиш хулийт укх тайпара вывод е: нагахьа санна 1959 шерага кхаччалца юрта боахам хобаллал айлуш хьаихабале, цул тIехьагIарча хана из мадарра аьлча цхьан метте лаьттаб.

Цу тайпарча гIулакха керттера бахьанаш малагIаш да?

Цкъа-дале, юрта боахама кулгалдечара мела моттиг я социалистически боахам дегIабара экономически законаша дIадехараш бизза кхоачамбалла теркалдеш, хIаьта цкъаза кхыметтел вIалла кхоачашдеш а хинна ца хилар. Дувцараш да, эггара хьалха, плана боарамахи пропорциональной дегIаахара, шеррача социалистически воспроизводства закон, хIаьта иштта общественнии хIаранеи хьашташ вIаши тардара, материальни безам тIабахийтара принципаш а кхыдараш а санна дола законаш. Цхьабакъда, вахаро, ховш мадарра, бирса таIазар ду цу законий хам ца бераштa, уж теркал ца дераштa, субъективизм лелаераштa.

Укх тIеххьарча шерашка юрта боахама кулгалдара практике тIа-тIа дукхагIа тIехдувлаш латтар алхха цхьаннена ларах деш дола гIулакхаш, къаьстта а планироване, маьхаш увттадара, финансировании кредитовании яра даькъе. Лер тIа да ала йиш йолаш дац, масала, юрта боахама цхьайолча продукташта оттадаьча закупочни маьхаша уж хьаярга дIадодар юхаметтаоттадеш ца хилар. Из бахьан долаш доккхий зенаш хул колхозаштеи совхозаштеи.

Дуккхаза, цкъаза дагадоххарах хувцамаш даро сахьувзадеши сатем боабеши дола хьал тIаоттадора, перспективах боахар кулгалхой, шоай низех бола цар тешам боабора. ТIагIертта, уйла а еш болх бе безача, кIоаргга анализ а яь гIулакхаш малагIча хьала тIа да хьажа дезача метте, колхозаштеи совхозаштеи администрировани еши команда телаши йола моттигаш нийсйолийтар каст-каста.

ШозлагIа-дале, геттара доккхий декхараш дар юрта боахама хьалхашка увттадеш хиннараш, цхьабакъда, кхоачамхиллал чIоагIдацар уж хиланза даргдоацача экономически гIулакхашца, белггала аьлча, юртбоахама продукценеи производственни товараштеи нийсача боараме маьхаш увттадарца, йоаггIаш йола капиталовложенеш хьожаярца, материально - технически Iалашо тоаярца. Масала, пхе шера (1954 — 1958 шш.) юрта боахамга паччахьалкхено дIаяхийта вложенеш халкъа боахамга яхийтача ерригача вложенеех 11,3 процент хилар, хIаьта семилетка (1959—1965 шш.) контрольни цифраех лаьрхIа хиннараш яцар ерригаш а 7,5 процент мара.

Халкъа боахама моллагIча кхыча даькъе санна доацаш, совхозашка а къаьстта колхозашка а хьалъеш йола гIишлош тоъал Iалашъяцар материалащеи комплектни оборудованецеи. Каст-каста моттигаш нийслора производства гIулакхашта саггота эшаш йоаца объекташ хьалъярга дуккха средстваш дIаухийташ. ТIехьхьара а средстваш ишта дIаахийтарах экономически эффект хилацар, цудухьа халкъа боахама зе а дора.

КхозлагIа-дале, практически геттара кIезига хIама дора лаьтта леладара культура айяра, лаьттан беркат совдаккхара. Дукххача колхозашкеи совхозашкеи севообороташ толхаяьй, агротехника элементарни бокъонаш телхаю. Моттигера Iалама-экономически, производственни хьалаши опыти теркал ца а деш, дуккха тайп-тайпара шаблонни указанеш телар центрера лаьтта кийчдарах, дIадувча лаьттай структурах, лаьтта леладара цхьан системана меттел кхы система йолаярах, доахан леладарахи кхабарахи лаьца. Цу доллача хIамаша новкъарле йора боахам плана боарамах лелабара, лаьттан органий лоархIам лохбора, новкъостал дацар лаьттах пайда дикагIа эцара.

Юххера а, юрта боахам тIехьабисара бахьанаш дувцача хана, вай мукIарло де деза, партийни, советски, лаьттан органий балха юкъе а иштта щенхашттара кхоачамбоацараш хинна хилара. Бакъдар аьлча, каст-каста кердадоахараши хувцамаши долча хьалашка вай кадрай болх халача оттабора. ХIаьта а вай пайда эцацар воай кара хиннача ерригача торонех. Нахаца кхоачамболлаш болх бацар, кIезига оагIув лувцар специалисташцеи юртбоахама Iилманеи, вайна хьалха латта опыт вIашагIтохилгеи дIайоаржаелгеи дика вIаштIехьдаккха.

Новкъостий! Юрта боахама кулгалдеш дувлийтача гIалатех хьахиннараш нийслу вайна мехка массе а зоне, цхьабакъда, из къаьстта Iаьткъар Нечерноземни лаьттай районашта. Хьаэцаргья вай, масала, Смоленски область. Юрта боахама валови продукци укх тIеххьарча пхе шера цхьа процент мара тIаккхийттаяц укхаза. Кхашкара йоалача продуктай лоархIамегIара тайпаш дахара гIулакха тIом хьалехьа хиннача боарамга кхаьчаяц область хIанз а.

Юртбоахама культурай хьувкъам хIанз а лоха ба областе. Колхозашкеи совхозашкеи цхьан Iаттагара юкъера лаьрхIача йоаккха шура 400 килограмм хIана еннаяц аьнна кIезигъеннай. Лёнагара денз дIа мел иккха юрта боахама деррига доакъош зе хулаш да.

ХIанз эттача хьалаша вайга цIен-

(ДIахододар 2-ча оагIо тIа).

Новкъоста Л. И. Брежнева доклад

(ДIахододар. Долалур 1-ча агIо тIа).

хашта йоакхо ца яйта йиш яц юртбоахамерча гIулакхий. Цунца дувзаденна КПСС ЦК Президиумо кийч а яь, ЦК Пленум хьажийта тIаяхь колхозаши совхозаши организационно-боахама гIулакхашта чIоагIъяра тIаерзаяь лоархIамера экономически мероприятеш.

Вай кхетаду, юрта боахам айбар— из коммунизм телаве хьалъяра цхьанкха дича а хиланза даргдоацар долга. Из дерригача халкъа юкъара декхар кхоачашдар духьа, юрта боахама кIаа чIоагIа экономически ларда йолла эза вай. Парте экономически политика лоархIамерча дошаех цаI санна лаьрхIад из дош В. И. Ленина, хIана аьлча цо хьехаю Советски пачхьалкхен лардий лард — белхлой классаи ахархоштеи юкъера гIулакхаш.

Юрта боахаме дувлийта гIалаташ сихагIа тоаде, субъективизм дIаяккха еза вай. Шеррача экономически ларда тIа пайда эца беза производство дегIайоалаяра материальни моральни стимулех. Партийни, советски, боахама органашкара, вайга массанегара дIадех доккхий низаш тIадохийтилга, балха методаш хьадла хувцилга.

II. Юртбоахама продукташ кийчъяра система тоае

Новкъостий! ЦК Президиумо чIоагIа лоархIам бу юртбоахама продукташ кийчъяреи ийяреи система тоаяра. Из дукха кхоачамбоацараш доахкаши эргаяьккха тоае езаши я.

Керттера кхоачамбоацар сенах латт аьлча, из латт, заготовкай хIанзарча системо колхозийи совхозийи балхах дог лелхийташ, царга шоай производствана план нийса увттае йиш ца хилийтарах. Юртбоахама продукташ эцара планаш цхьан шера, каст-каста гоаеш а мара телац колхозаштеи совхозаштеи. Цул совгIа, уж планаш заготовкаш йолаеннача ханна дукхаза а хувц, колхозаштеи совхозаштеи кхы тIа а тел дукхаза плановичарел а тIехъювлаш йола заданеш.

Ялаташ кийчделга чакхдаьнначул тIехьагIа колхозашеи совхозашеи пачхьалкхенгара фу дехаш хинна моттигаш йовзаш я. 1962 шера дIатоссача фуна лаьрхIа 1 миллиони 373 эзари тонн ялат дехкар пачхьалкхено колхозашкеи совхозашкеи. Укх шера цIаьхха дийхар цар пачхьалкхенгара ши миллион тонн гаргга фу.

Цхьайолча зонашка эцача ялатех луча маьхаша юхаметтаоттадац из даккхарга дIадахар. Цу тайпарча практико пачхьалкхенна а юртбоахамий экономика бухйоах, шоай къахьегамах хьахулачоа материальни безам тIабахийтац ахархой.

Вайна массанена воай опытах ховш ялаташ кийчдеча хана мел йоккхий халонаш ла йийзар. Ялат эцара планаш мел реальни йоацаши мел нийса йоацаши хиннай ховргда укх тIехьарча 10 шера уж кхозза мара кхоачашъяь ца хиларах — 1956, 1958, 1964 шерашка.

Вахаро тIагIорттадаь дIадех ерригa вай заготовительни система тоаелга, эргайоаккхилга. Эггара хьалха юртбоахама продукташ кийчъяра чIоагIа планаш вIаштта массехк шера уттаярга доваланза даргдац. Цар тIа бокъонца нийса тардеш хила деза ерригача пачхьалкхени боахама чухьаоеи хьашташ.

КПСС Центральни Комитета Президиумо ЦК Пленум хьажийта тIаяхь предложенеш:

цикъа-дале, укх шера ялат эцара чIоагIъяь план 4 миллиард пунтагара 3 миллиарди 400 миллиони пунтага кхаччалца лохъе;

шозлагIа-дале, из белгалъяь 3 миллиарди 400 миллиони пунта боараме ялат эцара план 1970 шу а юкъедоаладеш оттаеча дIахорча пятилетна дерригача шерашка чIоагIеи кхы хувцаргйоацаши хилийта.

ЧIоагIа, хувцаргйоацаш йола ялх шера ялаташ ийдара план оттае лерхI республикашта, областашта, крайшта, районашта, колхозашта, совхозашта.

1965—1970 шерашка союзни республикашкара ялат эцара укх тайпара плана проект тIаяхь:

	миллионаш пунташ
СССР	3.400
Цу даькъе:	
РСФСР	2103
Украински ССР	617
Белорусски ССР	15.3
Узбекски ССР	17.5
Казахски ССР	586
Цу даькъе:	
Целинни край	443
Грузински ССР	4.3
Азербайджански ССР	8.2
Литовски ССР	4.6
Молдавски ССР	24.4
Латвийски СССР	4,0
Киргизски СССР	10.4
Таджикски ССР	1.8
Армянски ССР	1,2
Туркменски ССР	1.2
Эстонски ССР	1.8

Шоана ма гарра, новкъостий, ялаташ кийчдара еча планироване принципиально керда порядок я ЦК Президиумо могаер. Цу тайпара порядок саггота динза даргдоацар да, юрта боахама производительни низаш тIа-тIа дукхагIа дегIаахара хьашташа маяххара я. Тхо дог тийш да из партеи халкъои могаерг а хьаллоацар а хиларах.

Цу цхьан ханна могаду, укх шерарча хьувкъамгара дIадоладаь кIин, рожа, цхьайолча кхыча ялатий культурай, хIаьта совхозашта иштта гидуаргий а керттера закупочни маьхаш лакхделга. Шершаш дола маьхаш аьле цIи йоаккхараш дIадоах. КIинеи рожаи дола керда закупочни маьхаш укх боарамашца оттаде лерхI:

(базисни кондицей цхьан тоннах лур сомашца лоархIаш).

	Закупочни маьхаш			
	колхозашта		совхозаштеи кхыча боахамаштеи	
	кIа	рожь	кIа	рожь
РСФСР (Къилбаседа - Малхбузен, Центральни, Волго-Вятски районаш йоацаш).	86	81	59	63
РСФСР Къилбаседа - Малхбузен, Центральни, Волго-Вятски районаш, Украински ССР, Белорусски ССР, Литовски ССР, Латвийски ССР, Эстонски ССР хьунашта йисте гIоллара районаш	130	130	130	130
Украински ССР (хьунашта йисте гIоллара райнаш йоацаш): Молдавски ССР	76	76	45	45
Казахски ССР	80	80	65	60
Киркизски ССР	85	80	65	60
Узбекски ССР, Грузински ССР, Азербайджански ССР, Таджикски ССР, Армянски ССР, Туркменски ССР	90	85	90	85

Ялатийна оттадаь керда закупочни маьхаш массанена а гIойле йолаш да. Мехка къаьст-къаьстача зонайи районийи башхалонаш теркал а еш оттадаьд уж. Хьаьцаргья вай, масала, Белоруссии Прибалтийски республикаши. Ялат эцара царна тела планаш дикка лохъяь я. Цу тIа а цу районашакарча колхозаштеи совхозаштеи эцача ялатех тела маьхаш хIанз долча маьхашца нийсдича 50 процентагара 100 процентага кхаччалца лакхдеш а да. ХIаьта, нагахьа санна цу районий колхозашеи совхозашеи болх дикагIа а бойя, ялатий хьувкъамаш лакхагIа а хулийте, цунах вай шеко йолаш а дац, тIаккха планал совгIа пачхьалкхенга дехкача ялатех кхы тIа а доход хила йиш я цар. Мехка керттерча ялатий районий — Украина, СибарегIен, Къилбаседа Кавказа, Поволжья, Казахстана, Урала ЦЧО — колхозехи совхозехи аьлча, цар цу хьалашка кхы а дукхагIа лакхъергья пачхьалкхенга ялат доххарах хьатIайоагIа шоай доходаш.

Новкъостий! ЦК Президиумо КПСС ЦК Пленумга дIаалланза даргдоацаш доархI, эцача ялатийна оттабе лерхIача боарамо тIа-тIа дукхагIа из мехка эшаргхилараи пачхьалкхен резерваш вIашагIтохараи бизза кхоачамберггболаш ца хилар. Цудухьа планови заготовкашта нийсса вIаштIехьдаккха деза вай совнагIа товарни ялат долча боахамашкара планал совгIа керттера кхачан культураш ийелга.

Юртбоахама продукци паргIатта ийелга пачхьалкхено мога а дергда, церна чIоагIа маьхаш отталарца стимулировани а ергья, новкъостал дергда мамогга товарни отношенеш дегIанхуьлара. Колхозашеи совхозашеи чIоагIача планая совгIа продукци йохкилга хьаллацара могаду кIинеи рожаи керттерча закупочни маьхал совнагIа кхы а 50 процент мах тIатохилга.

Оаха доархI, закупкашта чIоагIа пачхьалкхен план а керттерча ялата культураштa — кIинеи рожаи керда закупочни маьхаш а оттадаро ялата боахама кIал чIоагIа экономически лард йолла, мехка цхьайолча зонай колхозашкеи совхозашкеи доаккхача ялата рентабельность лоха хилар дIадаккха йиш хулийтаргхилар. Цу тайппара, экономически стимулировани яра чакхдоахача гIулакхех хургья къахьегама овсарле лакхъергйолчеи юртбоахама производства из керттера дакъа тIехьадусилга укх гаргтарча шерашка дIадоаккхаргдолчеи лоархIамегIарча рычагех цаI.

Бакъдар аьлча, могадеш дола уж гIулакхаш чакхдоахилга пачхьалкхено кхы тIа а ахча дIадахийтарца дувзаденна да, хIаьта пачхьалкхено из де лерхI чухьара Пачхьалкхен бюджет дIа-юха нийсъяра чотах ахча хьожаде дага а йолаш. Тхо дог тийша да, из новкъостал бахьан долаш колхозашеи совхозашеи ялат дикка дукхагIа доаккхаргхиларах а хIаьта пачхьалкхенга хIаначул дукха а дукхагIа из эца торо хургхиларах а. Цу цхьан ханна чурча гIулакхашта боахамашка дукхагIа дусаргда ялат. Цунах, латт белгала аьлча, ялаташ кийчдара кердача порядка керттера маIан.

Ялат дукхагIа даккхара къаьстта бокха лоархIам бу вай дукхача хана дена мехка йоккхагIа йолча ялатий районех лоархIаш хьайоагIача Украина, Поволжья, Къилбаседа Кавказа, СибарегIен, Центрально-Черноземни областий. Шоай производственни торонаш шерагIа йоаржае еза баьши ардаши долаш даьла дукха лаьтташ карадерзадаь Казахстани Урали санна йолча кердача йоккхийча ялата районашта а.

Ялат даккхара гIулакха иштта йоагIаш йола моттиг леацалургйолаши лаца езаши йолча Нечерноземни зонера юрта боахам малагIча хьала тIа ба хьожар Центральни Комитета Президиум. Лаьтта леладара исторе хьахьокх, цу зона областий территоре тIа хьалха тоъал дукха рожь, кен, гречиха кхыйола культураш кхееш хинна хилар.

Укхаза дIадув 40 млн. гектар совгIа лаьтташ, е мехка дIадувча дерригача лаьттаех пхелагIа дакъа. Из массаза а гIаьхха тIоадал латта зона я, цига биззача боарамагIа лаьтта леладеш хилча, хIара шера дакха хьувкъамаш кхеде вIаштIехьдаргдолаш йола. Цхьабакъда, укх тIехьарча шерашка йоагIача тайпара терко яцар Нечерноземни зона, хIаьта из бахьан долаш тесса дитар лаьтта леладелга. Вай планаша лерхI цу зона экономика айергйола гIулакхаш чакхдаха.

Новкъостий! Баха нах крупех йолча продукташца — гречневи крупаша, берца Iовнаца, дугаца боаррамагIа Iалашбара халонаш латт вайна тIа. Укх тIеххьарча хана лаьгIъялийтай крупяной культураш кхеяра еш хинна уйла, хIаьта из бахьан долаш дIахув лаьтташи царна тIера хьайоала культураши дикка кIезигъеннай.

Гречиха кхееча районех цаI я Башкирски АССР. Хьалха гречиха йолаш укхаза дар 194 эзар гектар лаьтта, хIаьта хIанз — дерригa а 32 эзар гектар мара дац. Ерригa йоаккхаш хинна гречиха кIезигъеннай 131 тоннагара 16 эзар тоннага кхаччалца, е 8-зза совгIа.

Татарски АССР а иштта гречиха кхеерех лоархIаш я. Укхаза а из тайпа сурт да вай. Гречиха дIаювш дола лаьтташ кIезигденнад 143 эзар гектарагара 40 эзар гектарага кхаччалца, е 3.5-зза, хIаьта валови продукци — 8-зза. Гречиха яккхара гIулакха йоккха моттиг дIалоацар Курски областо. 1950 шера укхаза гречиха дIаювш 97,5 эзар гектар яр, хIаьта хIанз 35 эзар гектар мара яц.

Дукхача областашка иштта во латт гIулакх борц кхебара. къаьстта а толашагIа дола крупяной сорташ дахара. 1932 шерапа нийсдича 4-зза кIезигагIа дар 1964 шера Пензенски областе борц дIабийна лаьтташ. Берригa чубахьа борц 3-зза кIезигбелар. Рязански областе борц дIабув лаьтташ 6-зза кIезигденнад 1940 шера денз, хIаьта 38 эзар тонн кийчбеш хинна из 2 эзар тонн мара кийчбац, е 19-зза кIезигагIа кийчбу.

Крупяной культурашцара гIулакхаш хувца деза вай. Мамогга стимулировани яза яргьяц гречиха, борц баккхара, хIаьта иштта дуга даккхара а. Цу тайпарча стимулех цаI хила йиш я дика закупочни мах.

Шоана дIадекъаргдолча соцамий проекташ тIа могаду, 1965 шера денз гречиха цхьан тоннах телаш хиннача 200 сома меттел 300 сом телилга, дикагIча сортех болча берца цхьан тоннах — 80 сом мара ца хиннача метте 110 сом, хIаьта иштта дугах тела закупочни мах а 220 сомагара 300 сомага кхаччалца лакхбелга.

Юрта боахама продукташта уттадеча маьхий нийса политика кхоачашъяр мел лоархIаме да бокъонца теша а веш хьахьокх боамбии шекара свеклаи дукхагIа яккхарах йолча вай опыто. Дукхача новкъосташта дагадоагIа, 1949 шера боамбе-бедала маьхаш дикка лакхдаь а цунах из сихха дукхагIа баха болабенна а хилар. Цул тIехьагIа 1958 шерагара 1965 шерага кхаччалца йолча хана дIаьяхар боамби бувча колхозашта гелаш хинна премеш-надбавкаш. дIадаьккхар юхадухьал царга ялат а кхыдола товараш а дохкилга. Цул тIехьагIа боамбе хьувкъам лохбелар, из кIезигагIа гулбе баьлар.

1963 шу долалуш боамбех тела маьхаш лакхдир колхозашта 20 проценти совхозашта 12 проценти, юхаметтаоттадир боамби бувш йолча колхозашка юхадухьал ялат дохкилга. Из бахьан долаш шоллагIча шерре а денз боамбе хьувкъам лакх а луш, хIара гектара тIара 21,5 центнер яьлар, 1962 шера 18 центнер мара ца яьннача метте.

Иззаморг хилар шекара свеклах а. 1958 шера дIаьяхар из культура дукхагIа яккхарах телаш хинна поощренеш, тIаккха фу хилар? Шекара свеклай хьувкъами из кийчъелгеи наьха санна лохделар. 1963 шера шекара свеклах телаш дола закупочни маьхаш цхьан тоннах 23 сомагара 29 сомага кхаччалца лакхдир, юхаметтаоттадир свекла лелаерашта шекарца поощренеш телга. Цунах боала пайда сихха гучабаьлар — 1964 шерре а дикка лакхбелар свекла хьувкъам, хIаьта из шозза хIана яизар аьнна дукхагIа а кийчйир.

Къаьстта дувца безам бар са вай мехка дуга дерах. Дуга хIара шера дукхагIа дIадехаш да. Цхьабакъда, из культура кхеяра йоагIача тайпара уйла тIаяхийтацар. Укх тIеххьарча пхе шера цаIн ахи миллион тонн гаргга дуга кхыча мехкара хьатIада дийзар вай, хIаьта цунга дукха ахча дахийтанза а даланзар.

ДикагIа децний воай мехка дуга кхедарга ахча дIадахийтача?

Украина, Казахстана цхьайолча областий, Средни Азе республикай, Краснодарски Ставропольски крайй, Ростовски областа партийни, советски, юртбоахама органаша практически гIулакхаш чакхдоах дуга дукхагIа даккхара. 1965 шера 30 эзар гектар дукхагIа дуга дIаде торо я.

Нагахьа санна вай массава а дуга дукхагIа дIадера декхар кхоачашдара цхьатарра оарцагIвоале, тIаккха кхоачамхилал дуга хургда вай мехка. Мохк дугаца бизза Iалашбари кхыча мехкашкара из тIаккхуьйилга дитари духьа пхе шера плана юкъедахьа деза дуга дукхагIа даккхара чакхдоахаргдола гIулакхаш.

Уж да ялата боахам айбара чакхдаха лаьрхIа, КПСС Центральни Комитета ер Пленум хьажийта ЦК Президиумо тIадахьа экономически гIулакхаш.

Новкъостий! Массанена а ховш да, хьайбай боахам духхьал лаьтта леладелгеи эггара хьалхарча аргIанна ялата боахами дегIабарах тийша болга. Ялат дукхагIа даккха гIертарах вай пунца чIоагIа база хьаю хьайбай боахам дегIабоалабара. Цунна нийсса КПСС ЦК Президиума безам ба боахама из лоархIамера дакъа айдара новкъостал дергдола дукхха экономически гIулакхаш чакхдаха.

ХIанз дукхача колхозашкеи совхозашкеи зенаш хул хьайбай боахам лелабарах.

ВIалла а вIаштIехьа доацаш гIулакхаш эттад: боахамо дулх дукхагIа ме доаккх, зенаш дукхагIа хул цунна. Кхы дIахо иштта лелабе йиш йий боахам?

Ужжамо долча бахьанех мехка дукхача районашка чIоагIа кIезигтоннад жа. Хьаьапаргья вай. масала цIи хезача романовски фух долга же даьхе йола Ярославски область. ТIом хьалехьа 470 эзар устагIа бар укхаза, хIаьта хIанз юхебисар 186 эзар мара бац. Цу шерашка шоззачул дукхагIа кIезигденнад жа Кировски областе, цкъаи ахаззеи — Брянски областе. Къилбаседа - малхбузен, Центра, Волга-Вятски района 25 областе 1928 шера 16,7 млн. хинна жа 1964 шера 7,5 миллионага кхоачаш, вешта аьлча шозза совгIа кIезигденнад.

Жа цу тайпарча хьала тIа леладарах бехк ца такха йиш яц совхозий директорашеи колхозий председателашеи, лаьттан, партийни, советски органаша. Цар де дезар дерригa а даьдац хьайбай боахама цу даькъа рентабельность лакхъяра.

Иштта гIулакхаш чакхдаханза даргдац хьайбай боахам дегIабоалабечара кхоачамбоацараш дIадахара а. Эггара хьалха де доагIар да, укх шера денз дIа республикашта, областашта, крайшта, районашта, колхозашта, совхозашта вIаштта массехк шера хьайбай продукташ ийяра чIоагIа план оттаелга. Цу плана тIа дIалаьрхIа хила еза боахам дегIаахара перспективаш. цунна специализаца елга, Iалама-экономически кхыдолеи хьалаш.

Союзни республикай Компартей ЦК-ашеи Министрий Советашеи енна предложенеш теркал а еш, дIахо йолача хана хьайбай продукташ дукхагIа яхара доахан юхедитар духьа доахани коа тIара оалхазараши кийчдара пачхьалкхен план 8.5 миллион тонна боараме оттае лаьрхIад 1965 шера хьалхагIа чIоагIъяь хиннача 9 миллион тоннана меттел. Иштта гIазиг-дукха лох ца йича яргьяц кхыйола хьайбай продукташ эцара планаш а.

ТIаьхь 1965 — 1970 шерашка хьайбай продукташ кийчъяра плана укх тайпара проект:

	1965 ш.	1966 ш.	1967 ш.	1968 ш.	1969 ш.	1970 ш.
Доахени коа тIара оалхазараши (дийна долаш эза эзараш тоннаш)	8500	8930	9460	10020	10680	11400
Шура (эзараш тоннаш)	33000	34620	36235	38390	40800	43400
Фуаш (миллионаш)	9400	10000	10840	11920	13510	15000
Тха (эзараш тоннаш зачетни долаш лоархIаш)	348	361	373	387	407	430

Хьайбай продукташ дукхагIа йоахилга сихдара пачхьалкхен оагIонгахьара колхозаштеи совхозаштеи новкъостал дергдолаш кхы тIа а цхьадола гIулакхаш чакхдаха деза. Шоана дIаекъаргйолча проекташ тIа могаду, зонай башхалонаш теркал а еш, колхозашкеи совхозашкеи хIанз долаш долча закупочни заготовительни маьхашта кхы а ахча тIатохилга: доахана — 20 процентагара 55 процентага кхаччалца, хьакхарчашта — 30 процентагара 70 процентага кхаччалца, жена — 10 процентагара 70 процентага кхаччалца, хIаьта лакхача лоамий районашка — 100 процент.

Белгалдаккханза даргдац, хIанз маьхка, крупашта, дулха, дулха продукташта дола розничнимаьхаш лакх ца а деш закупочни маьхаш тIатохаргхилар.

Шоана ма гарра, пачхьалкхено кхы тIа иштта дукха ахча дIадохийт хьайбай боахамга а. Вай из ду из данъа рентабельни хилийтара колхозаштеи совхозаштеи новкъостал дар духьа. Партийни, советски, лаьттан органаша, колхозийи совхозийи кулгалхоша цу новкъосталах пайда эца беза хьайбай боахам дегIабоалабара гIулакха укх гарггарча 2—3 шера овлангара хувцамаш делга вIаштIехьдаргдолаш.

Союзни республикай Министрий Советаш дехкарийла я хIанз дулха долча маьхашта тIатехача ахчан боарамел совгIа-эцашагIа доацаш уж маьхаш, зе доацаш дулх доаккхилга Iалашдар духьа, Iалама-экономически зонашка хьежжа нийсде.

Планови закупкаш белгалъеча хана шурий базисни хьоанал бокъонца цун эттача юкъерча боарамга кхаччалца лохъяра хьакъехьара дош оттаду дукххача областашпа. Дош нийса оттадаьд. Цу гIулакха хIанзле кийчбаь боагIаш бола соцам ба. Иштта юхаметтаоттабеш ба хьалхагIа обрата хинна мах а. Цо кхы тIа а гIойле ю колхозаштеи совхозаштеи.

Массехк шера вIаштта хьайбай продукташ эцара чIоагIа планаш оттаярои пачхьалкхено деча новкъосталои колхозашкеи совхозашкеи йиш хулийтаргья хьайбай боахам дегIаахара перспективаш дикагIа белгалъе. Царга хьалхагIе а лархIа йиш хургья фермашка малагIа доахан леладергда, малагIа помещенеш хьалъергья, доакъарий база дегIайоалаяр малагIа лостам болаш хургда. Лоаца аьлча, колхозхой, совхоза болхлой, специалистий торо я хьайбай продукташ дукхагIа яхарах дола дукха дешаш творчески, дикача доалаца къоастаде.

Хьайбай продукташ дукхагIа яхара декхар кхоачашдара доккха новкъостал хургда колхозхой, болхлой, гIулакхерча наьха шоай, доалахьарча боахаме доахан леладара оттадаь хинна доазонаш дIадоахаш правительстваи ЦК-аси хьалхагIа тIайийцача решенеех а.

Хьайбай продукташ дукхагIа яхара чакхдаха лерхIа гIулакхаш аьттув болаш хургдац, нагахьа санна чIоагIа доакъарий база хьаяр духьа лоаттабу къовсам бокъонца вIаштIехьа баьккхача мара. Из мишта дергда, колхозхошка, совхозий болхлошка, юрта боахама специалисташка шоашка къоастадайта. Царна дикагIа довз моттигера хьалаш, царна дикагIа гу, шоай лаьтташка дIа фу юврья, шоай доахан сенца кхоабаргда. Кубана мегаш яраш цхьа тайпа я, масала, доакъарий культураш, хIаьта Бурятена мегараш — кхы тайпа. ХIара къаьсттача зоне доакъарийна лаьрхIа дIаювш йола культураш тайп-тайпара хила йиш я.

Вай шеко яц, доакъарашта лаьрхIа дIаювргйола культураш къоастаеча хана колхозашеи совхозашеи Iилман учрежденей, опытни станцей пайданерча рекомендацеех а хIаьта иштта хьалха латтача практикана карагIдаьннарех а бизза пайда эцаргхиларах.

Цхьабакъда, доакъараш алсамдаргдолча гIулакхех цаI ца хьоахадеш дита йиш яц. Дувцаш дар доахан дIажа аренаши даьгIенаши тоаяра сихха оарцагIа а даьнна гIулакх делга да. 300 миллион гектар гаргга цонаши даьгIенаши тIайолаш лаьтташ да вай мехка. Хала хете а, царех дикка доккха дакъа тесса дита хиннад. Къаьстта доагIа из Центра районашта: Московски, Ленинградски, Новгородски, Псковски, Калинински, Рязански, дукхача кхыча а областашта.

Хьадувла средстваш лохаргья вай, техника хьожаергья вай, уж лаьтташ тоаделга вIаштIехьдаьккх вай. Цу гIулакха дукха хIама де йиш я колхозашкеи совхозашкеи шоашка, цхьабакъда, гучох, пачхьалкхен новкъостал а ийшача мел мелиорацена, аренаш кIотаргех цIенъяра, кхыча гIулакхашта.

Лоаца хьажкIий хьакъехьа. Мехка дукххача районашка ялатийна санна, иштта силоса а лакха хьувкъамаш тел цу культуро, хIаьта цуи йIаьхийча торонех доакъарий база чIоагIъяра пайда ца эцар харцахьа а хургдар. Оаха цу хьакъехьа ЦК Пленуме дIа ца аьлча даргдоацаш лоархI цхьаццайолча моттигашка хьажкIашцара гIулакхаш харцахьа леладендаь, дехьа-сехьа кхувсаш из лелаендаь. Цо хьувкъам дика луча моттигашка, йоагIаш йола моттиг яла еза цунна кхашкара.

Новкъостий! ЧIоагIа планаш оттаяро, цхьайолча юртбоахама культураштеи хьайбай продукташтеи керттера маьхаш лакхдаро, хIаьта иштта лакхача маьхех планал совгIа закупкаш яра системо а хIара боахам, хIара кулгалхо, хIара партийни организаци кердача хьалашка оттаю, дика перспективаш хьаелл цар бернате болх бара, балхах бIу белийт.

ХIанз, моттигера башхалонаш теркал а еш, йиш я дIадувча лаьттай структура хьалххагIе а къоастае, толхаль севообороташ юхаметтаоттае, Iилмана карагIдаьннарийи хьалха латтача опытеи ларда тIа прогрессивни агротехника, доахан дебадара, цар продуктивность лакхъяра чакхдоахача гIулакхий система кийчъеи юкъейоалаеи.

Ялх шера хувцаргйоацаш оттаяь закупкай чIоагIа плани товарни продукци лакхъяра еш йола стимулировании лоархIамера средство хургья дIахо юртбоахама производство айяра. Цар мукъахеш боахамий специалистий, кулгалхой инициатива, царна торо лу шоай творчески хьинар хьахьокха, боахамах бола кхетам дегIабоалабе, лаьтта леладечареи хьайбай боахам лелабечареи шаблон дIаяккха.

Чоалханеи бехктокхамеи декхар латт союзни республикай Компартей ЦК-ашта, парте обкомашта, крайкомашта, районни комитеташта, советскии лаьттани органашта хьалхашка: ялх шера юртбоахама продукташ кийчъяра чIоагIа планаш, лаьттан-климатически экономически башхалонаш теркал а еш, хIара колхозагеи совхозагеи дIакхачийтар. Палаташ, новкъостий, укхаза хилийта йиш йолаш дац!

Дукхача даькъе закупкашта нийса планировани ярах тийша хургда гIулакха толам балгаш е дерригa боахамаш кердача хьалашка сихха дегIааха долалургда е, нагахьа санна гIалаташ а дувлийташ нийса йоаца планаш теле, цхьа боахамаш экономически дегIауххаргда, хIаьта вокхарна из де могаргдац. Цудухьа хIанз кIоаргга экономически агрозоотехнически болх боаржабе беза стабильни планаш оттаяра а хIара колхозагеи совхозагеи дIакхоачаяра а.

Вай чIоагIа соцаде деза, уж планаш хувца цхьанне а бокъо ца хилар. Массаза а цхьа план хиларо партийнии советски органий юртбоахама продукци дукхагIа яккхара хьалхара, пачхьалкхен заданеш кхоачашъяра хьалхара бехктокхам лаьгI ца барал совгIа, кхы тIа а лакхбу.

Нагахьа санна закона болла низ болаш я план яхаш вай дале, тIаккха массанена а декхар долаш хила еза из: из йиш яц хувца, цхьабакъда, йиш яц из кхоачаш ца е а!

Лостамаш нийсдеш йолча ерригача пачхьалкхен рычагаша новкъостал де деза тайп-тайпара торонаш йола мехка колхозаши совхозаши тарлучох цхьатаррарча экономически дегIаахара хьалашка оттаяра. Цу е кхыча боахама толамаш хоадамболлаш долча даькъе цар кулгалхоех, специалистех, юрта боахама болхлой энтузиазмахи къахьегам дукха безаш уж хиларахи, партийни, советски организацейи лаьттан органийи бериятерча балхах тийша хургда.

III. Юртбоахама материально-технически база чIоагIъяра хьакъехьа

Новкъостий! Укх семилетка шерашка кIезиг-дукха йоккхагIа хиннай колхозийи совхозийи материально-технически база, йоккхагIа хиннай тракторий, грузовой автомобилий, юртбоахама машиний парк. Иштта лакхъеннай юртбоахама къахьегама энерговооруженность а. Вай промышленносто, болхлоша, инженерно-технически болхлоша дукха хIама даьд юрта боахам хIанзарча техникаца кийчбара.

Цхьабакъда, колхозаши совхозаши техникаца кийчъяр хIанз а кхоачам болаш дац. Вайна тоъаш тракторaш, автомабилаш, комбайнаш, кхыйола чоалханера юртбоахама машинаш, хIаьта иштта культиватораш, махкаш, сеялкаш. Из бахьан долаш кхашкара балхаш чакхдахара ханаш йIаьхлу, хьувкъам лохлу.

Лер тIа лархIа йиш йолаш дий, хьалха аьхача эзба тIа мара дика хьувкъам кхебе йиш йоацилга хIара ахархочоа ховшехьа а, 18—20 дийнахьа аьха яккха еза эзбь дукхаза а шин беттага кхоачаш йIаьх а лийя, шелал хьатIаэттача мара йисте йоалаш ца хилар. Комбайнаши кхыйола техникеи ца тоъар бахьан долаш ялатий культураш чуийца ца йоалаш дукхаза а 30—40 ди доаккхаш нийслу, хIаьта цу бахьанах дукхха ялат а дов.

Юрта боахам айбара хьашташа дIадех колхозно-совхозни производство материально-технически кийчъяр хьадда чIоагIделга, юртбоахама техника дикка дукхагIа арахепилга, из дикагIа, тешамегIа, ха йIаьха йолаш хулийтилга.

Тракторийи кхыча машиний производство дегIа а йоалаеш, Iалашданза даргдац оатахалашта, узлашта, механизмашта унификаци елга. Кхы дIахо ла йиш йолаш дац хIара керда машин ара массаза йоал цунна эшача запасной оатхалий проблема хьалхашка уттатташ хилар, запасной оатхалий номенклатура шерагара шерага лакхлуш хилар.

Промышленни предприятей болхлоша, инженераша, техникаша, партийни организацеша динза дарг мел доацар де деза юрта боахама хан-ханнахьа техника лоаттаярaи цун дикал дикка лакхъяраи. Шоай аргIанна юртбоахама органаша а дIаякха еза юртбоахама техникана промышленностага деш дола заказаш дукхаза хувцаш йола практика.

Геттара чIоагIа эттад иштта йолаш йолча техниках пайда дикагIа эцареи из кхом беш лелаяреи хьакъехьара дош а. Динза даргдац техникана нийса эксплуатаци яра хьалхара бехктокхам лакхбелга, юрта боахама инженерно-технически болхлойи механизаторийи материальни безам лакхбелга, колхозаши совхозаши запасной оатхалащцеи материалашцеи Iалашъяр тоаделга.

Эггара хьалхарча аргIанна юрта боахамера ремонтни база чIоагIъе еза. Из чIоагIа лоархIамера дош да, хIаьта из къоастаделга гоаде а мегаргдац. Дукхха керда техника яла йиш я колхозаштеи совхозаштеи, цхьабакъда, нагахьа санна чIоагIа ремонтни база вIашагIа ца йолле, тIаккха хетташ йола результаташ хургьяц вайна. ХIанзарча ремонтни база йиш хилийтац е. езачох 60 процент мара ший ханнахьеи дикеи ремонт е. 13 эзар гаргга боахам ба текущи ар яь а ремонт е йиш йола мастерскойш йоацаш.

МТС-аш эргайоахача хана цIенхаштта бухъяьккха хиннаяр юрта боахамера ремонтни база. Дика кийчъяь ялх бIаь совгIа ремонтни заводи мастерскойи совнархозашта а юрта боахамах йоацача кхыча организацешта а дIаенна хиннай. Дукхха мастерскеш ехкай царех бизза пайда эца из могача цхьайолча колхозашка, хIаьта цу цхьан ханна машинашта ремонт е торо йоацаш хиннад лоаллаха дада боахамаш.

Йолаш йола мастерскеш кIезига кийчъю станочни энергетически оборудованеца. Укх тIеххьарча диъ шера ерригаш металл тедэ 36 эзар станок мара еннаяц юрта боахама. Боахама бIарча пхьа станок а кхачаш уж. Из лер тIа доаца гIулакх тоаданза даргдац.

Нийсде деза юртбоахама техникана, запасной оатхалашта, материалашта уттадаь маьхаш, хIаьта иштта юрта боахама дIахецача электроэнергена уттадаь маьхаш а, промышленностаи юртбоахамаи эцаршта долча маьхашта юкъера юкъ дIаяккха езаш хилар теркал а деш. Халахете а бюджета торонаша йиш хилийтац уж гIулакхаш укх шера чакхдаха. Из дош хьатIадоагIача шера денз къоастаргдолаш ресурсаш лаха еза СССР Госпланои финансови Министерстваи.

Могаде а массе оагIорахьара хьалаца а доагIаш гIулакх да тайп-тайпара специализированни балхаш кхоачашдара механизированни отрядаш, машинопрокатни, машинно-животноводчески, лугомелиоративни станцеш вIашагIйохкар. Цу тайпарча отрядашкеи станцешкеи вIашагIтоха мегаргьяр цхьаццадолча боахамашта эца экономически гIойле йоацаш пачхьалкхен хьаштaшка дилача а эшаш йоаца низ бола техника.

Цу отрядашеи станцешеи колхозащеи совхозащеи деча договорех де йиш йолаш балхаш дар, масала, кIир, торф йоаккхилгеи дIатохилгеи, мелиоративни балхаш, лаьтта оахкилга, аренаши даьгIенаши тоаелга, лоаман районашкарча боахамашта эша гIулакх делга.

Юртбоахама производство дегIайоалаергйолча хьаддача хьалех цаI да лакха квалификаци йолча механизаторий, инженерий, техникий кадрашца из Iалашъяр. Колхозашкеи совхозашкеи дукххача хана денз а нийса а лоархI, механизатор — юрта юкъмоттигера фигура. Мадарра аьлча цу наьха дикача балхах тийша ба хьувкъам, чудахьа дерригa ялаташ, боахама доходаш, колхозхойи совхозий болхлойи хьал-торо лакхлугла.

Терко дукхагIа е еза инженерно-технически кадраш, трактористаш, комбайнераш, юрта боахама эша кхыбола механизатораш кийчбара, йоакхо е еза продукташ дукхагIа яхарца, техниках пайда дикагIа эцарца, пун ха йIаьхъярца цар материальни безам хилийтар духьа.

Производство айярах, юрта боахама специализации ларрагIа интенсификации ярах дола декхараш кхоачашдара юрта боахамга тоъал дукхагIа капиталовложенеш дIаяхийтанза яргйоацаш лоархI КПСС ЦК Президиумо. ХIанз керда пхе шера план оттаяра болх беш да тхо. Кердача пхе шера планах пачхьалкхенга колхозашкеи гIолла дIадахийта лерхI 71 миллиард сом.

Производственни гIулакхашта йола объекташ хьалъяргеи техника эцаргеи дIайохийтаргйола пачхьалкхен капиталовложенеш 41 миллиард сом-хургья, цу даькъе гIишлой-монтажни балхашка — 21 миллиард сом. Из Iалаьмате дукха ахча да. Аьлча кхоачам ба, тIом сецачул тIехьагIарча ткъеста шера юрта боахамга дIадахийта ахча дукха совгIа эшашагIа доацаш иззамиссел хинна хилар.

Дикка дукхагIа хьае лерхI тракторaш, пхи шу чакхдоаллаш уж хIара шера 625 эзар хьае йиш хургйолаш е дIадахача шераца нийсйича шозза дукхагIа. Пхе шера юрта боахама далерхI цхьа миллиони 790 эзар трактор, цу даькъе 780 эзар лаьтта оахараш а йолаш, юртбоахама машинаш — 10,7 миллиард сома маьха. Ялат чуэца комбайнаш шера 84 эзарнегара 125 эзарнега кхоачаш дукхагIа хьаергья.

Шоана хов, автомобильни транспорт ца тоъар бахьан долаш юртбоахамо мел йоккхий халонаш лов. Бакъдар аьлча, цхьан пятилеткаx торо яц колхозаштеи совхозаштеи эшача грузовой автомобилашца бизза кхоачамбе. Цхьабакъда, тхона хет дIахорча пхе шера грузовой автомобилаш шозза дукхагIа хьаергья а укх тIеххьарча 5 шера юрта боахамга 394 эзар автомобиль мара ца кхаьчача метте, цхьа миллиони 100 эзари автомобиль кхоачаргья а аьнна.

Иштта дикка дукхагIа арахеца лаьрхIад тракторни прицепаш, хьайбаш леладеча фермашта эша машинаш, оборудовани, мухьаш тIадувтта-доассаду средстваш, лаьтта оахка, мелиоративни, хий детта техника.

Тракторaш, автомобилаш, комбайнаш, кхыйола юртбоахама машинаш дукхагIа хьаяра из Iалаьмате йоккха программа кхоачашъяра вай хьалъянза даргдац пхе шера СССР Госплано 4 миллиард сом совгIа ахча дIадахийта лаьрхIа йола 80 гаргга керда заводи цехи.

Ремонтни база чIоагIъяра «Союзсельхозтехникага» гIолла хьалъергья 200 гаргга керда ремонтни заводи эзар совгIа специализированни мастерскойи, хIаьта иштта реконструкци яь йоаккхаргья хIанз болеш йолча ремонтни предприятешта.

(ДIахододар 3-ча оагIо тIа).

Новкъоста Л. И. Брежнева доклад

Цул совгIа хьалхье а реконструкци е а езаш я совхозашкареи колхозашкареи Iалаьмате дукха мастерскеш.

Укх тIеххьарча шерашка йоккхий электростанцеш хьалъяьй вай мехка. Цунца цхьана 12 процент колхозаш я вай хIанз кхыметтел цIагIарча сердалонна а электроэнерги йоацаш. Мехка йоаккхача электроэнергех 4 процент мара йодац юрта боахамга, цу даькъе производственни гIулакхашка йодар яц 2 процент мара.

Кардинально къоастаде деза юрта боахама электрификаци ярах дола дош. Госплана, энергетикаи электрификацеи гIулакхашта йолча Паччахьалкхен комитета, юрта боахама министерствана, Iилмахошта тIадилланза даргдац юрта боахама шерра электрификаци яра план оттаелга, из лоархIамера декхар укх гаргарча шерашка кхоачашде дезаш хилар теркал а деш.

Юртбоахама производстве лакхъяра гIулакхех дувцаш белгалбакканза бита йиш яц цу хьакъе бола химически промышленноста боккха лоархIам. Бокъонца къаьгта довзаш хила веза дерригача де белгалдаьхача гIулакхех боала пайда дуккха а тIех хургхилар юрта боахама шерра химизаци йича. Химически промышленность декхарийла я шиъ болх тоабе, дикагIа йола минеральни удобренеш, ядохимикаташ, гербицидаш, дефолианташ яхара а уж дIаккхачийтара а темпаш сихъе.

Къаьстта белгалдаккха безам бар са лаьтта декъа долча районашка хий диллар дIахо а дегIадоаладареи дукха тIоадал йолча зоне мелиорацияреи боккха лоархIам хилар. ХьатIадоагIача пхе шера 3 миллион гектар совгIа долча лаьтта хий дуллаши тIоадал латта 6 миллион гектар лаьтта докъадеши балхаш де лерхI. Из боккха болх ба. Дагадохийтаргда аз шоана укх тIеххьарча ткъаь шера мехка хий дулла лаьтта 2,3 миллион гектар мара гIакхийтта ца хилар, хIаьта кхо миллион гектар лаьттана мара мелиораци ца яр.

Ирригационни балхаш керттерча даькъе дергда Юкъерча Азен республикашка, Украина къулбехьа, Къилбаседа Кавказеи Поволжьяи районашка. Из деш цхьан ханна коллекторно-дренажни сеть хьал а еш мара оросительни система хьаергйоацаш категорически соцаде деза. Вай ханарча гидрогIишлон боараме хьалъянь бокъонца йола инженерни сооруженеш хила еза уж. Кхыча тайпара вIаштIехьдаргдац хий дехкача лаьтташка дIадийнар дуккхача шерашка хьувкъилга Iалашдар.

Цкъа дIаегIача дуккхача шерашка яхача гаьнаша колхозашкеи совхозашкеи дикка моттиг лоацаш йолча вай мехка къулбехьен республикашкеи областашкеи дIахо а дегIайоалае еза сомий, комсий, чая, субтропически чIоагIа мах болча технически культурай производство.

Лаьтта леладара гIулакх Iаьржа доацача лаьттан зоне хала латташ хиларах хьалхехьа а дийцар. Цудухьа пхе шера плана тIа йоагIаш йола терко е еза РСФСР Iаьржа доацача лаьттан полоса, Прибалтийски республикай, Белорусс, Украина Полесья районий юрта боахам тIехьабусаш хилар махулла чехкагIа дIадаккхара гIулакхаш вIаштIехьдахараи уж кхоачашдараи. Укхаза дIахо дегIадоаладергда чехкка пайда луш дола шура лу хьайбаш, хьакхарч, коатIара оалхазараш леладелга, ялат, коартолаш, лен, кIомал, хо, кхыйола культураш йоахилга.

ХIанз мукъа а паччахьалкхен хьисапе хьажа а къоастаде а деза мистача лаьтташта известковани ярах дола, хIаьта иштта цу зоне удобренена лаьрхIа торф яккхарах а кийчъярах а дола дош. ХIанз карарча шера денз паччахьалкхено ший чотах дергдолаш хьаэц известковании мелиорацин яра балхаш. Лаьтташта хулаш йолча эрозеца лоаттабеча къовсамах йола мероприятеш е а хIаьта цу гIулакха лаьрхIа хиланза дагдоаца ахчеи материальни средстваши къоастае а лерхI халкъа-боахама плана тIа.

КПСС ЦК Президиумо динза ларгмел доацар ду укх шеррехь а, хIаьта иштта хьатIадоагIача пхе шера а капитальни вложеней, юртбоахама производство материально-технически Iалашъяра, юрта гIишлош хьалъяра, колхозийи совхозийи экономика чIоагIъяра дешаша халкъабоахама плана тIа йоагIаш йола моттиг дIалацийтара.

1966 шера денз СССР Госплани союзни республикай Министрий Советаши декхарийла я колхозашкара капитальни гIишлош хьалъелга материально-технически средствашца Iалашъергйолаш хIама де, хIаьта иштта из гIулакх совхозашка а де. Юрта боахам ший ханнахьа а бизза а материально Iалашбе беза.

IV. Iилмеи дикагIа йола практикеи — юртбоахама производство мамогга лакхъяра гIулакх деш

Новкъостий! Юрта боахама юкъера кхоачамбоацараш дIадоахаши из дIахо а лакхбеши парте Центральни Комитето деча гIулакхашта юкъе боккха лоархIам бола моттиг ху юртбоахама Iилманна. Iилма боккха низ теореи практикаи бувзамах латташ ба. Ший халкъа гIулакх деш хилар вай даьхен Iилма Iалаьмате дика белгало я.

Дунен Iилма дIаьхий деш дола кIоарга Iилма тохкамаш деча хана гIорбаьнна болча эрсий Iилмахоша юкъарчал доацаш практически дешаш а леладаьд. Вай декхарийла да воай гениальни Iилмахой-даймехкахой традицеш мамогга дегIайоалае.

Мехка йилла йолаш я Iилмахой доккха эскараш шийна чухь болх беш йола юрта боахама Iилма-тохкама а дешара а институтий, опытни станцей шерра сеть. Царна юкъе ба де а доагIаш сий деш бола боккха Iилмахой К. И. Скрябин, В. С. Пустовойт, П. П. Лукьяненко, В. П. Кузьмин, Б. П. Соколов, Ф. Г. Кириченко, В. Н. Ремесло, А. В. Соколов, К. Е. Бахтадзе, В. К. Милованов, кхы дуккхабараш а.

Цунца цхьана вай юртбоахама, биологически Iилманна карагIдаьннараши по производствана деш дола практически новкъостали кхы толам болашагIа хургдар, нагахьа санна кхоачамхиллал Iилма лард йоацаш хьахинна а административни средствашца хьаллоацаш хинна а айпе теореши догмаши шоай ханнахьа дIадаьха хиннадаларе.

Субъективизм, чехка хьахинна, практикаца тахканза йола вывозаш ловш дац Iилма. Цун ларде хила еза йизза нийса йолча экспериментаца, производственни опытаца, вахарца шийца чIоагIъенна йола объективни даннеш.

Бокъонца дола Iилма хетийтарахи моттийтарахи цхьаккха хIама хьаэцаш дац, цунах хила йиш яц цхьацца болча Iилмахой монополи, къаьстта, административорий монополи, мел чIоагIа лоархIаш уж бале а. Бакъда, вайцига укх тIеххьарча хана моттигаш хиннай Iилма довзаш боацача нахá Iилмахоша шоайла къувсаш долча дешай хьакъерча арбитрай гIулакх шоашта хьатIаийдеш, цу тайппара, Iилмахой инициатива ехкаш, Iилма проблемаш лоIаме творчески ювцара духьаленаш еш.

ХIанз СССР Iилмай Академеи В. И. Ленина цIерах йолча юртбоахама Iилмай Ерригсоюзни академеи Iилма чехкагIа дегIадоаладара а юртбоахама производствана новкъостал дара а Iилмахой низаш вIашагIтохаш гIулакхаш ду.

Юртбоахамеи биологически Iилмай болхлоша меттал, химикаша, машиноведаша, физикаша, экономисташа, физиологаша, математикаша, знане дерригача кхыча доакъой Iилмахоша юртбоахама производство дегIайоалаяра юкъе дизза дакъа лоаргхиларах дог тийша хила бокъо йолаш да советски халкъ.

Декхар латт юрта боахама даькъе вай Iилмахоша толамца болх бергболаш мамогга новкъостал дарах. Партеи паччахьалкхенои шоай оагIонгахьара Iилма мамогга хьал а лоацаргда, новкъостал а дергда. ХIаьта партеи халкъой дог доах Iилмахоша Iилма тохкамаш йоккха результат йолаш дергхиларга. Вай бIубенна да воай Iилмахой низах, вайна лов уж майрра, денал доллаш вахара чу бовлар, дийнача Iалама къайленашка уж кIоаргагIа чуккхачар, цар колхозашцареи совхозашцареи бувзам айхагIа лоаттабар, керда гучадаьннарашцеи карагIдаьннарашцеи практика йIаьхегIаяр.

Вай общественни боахам дегIабоагIача юкъа хьахиннаб Iалаьмате дика бола, йоккха вахара опыт йола практикаш. Царна карагIдаьннараши цар гIулакхаши — из цIаккха лакъаргбоаца юрта боахаме къахьегама овсарле лакхъяра хьаст ба. ДикагIбарий опыт гIулакхаца производствана шерра юкъейоалае гIорта деза.

Цхьан ханá вайцига дукха яр дикагIа бола, хьалха латта нах лархIара Iалаьмате дика методаши формаши. ХIанз йицъеннай уж. Аз дувцар да орденаши медалаши, сийлен грамоташи безача маьха совгIаташи телар, юрта боахаме мел хинна толашагIдар деррига а дIадоаржаду йизза йола центр хиннача Ерригсоюзни юртбоахама выставке хьалха латтараштеи дикагIа долча боахамаштеи карагIдаьннараш шерра дIахьокхар.

Юрта боахама министерстваи профсоюзий ЦК-аси союзни республикай, краяй, областий советскии партийнии органашца цхьана укх эггара гаргагIарча хана оттаде деза дикагIа йола опыт дIайовзийтилга а юкъейоалаелга а тоадара, юртбоахама производства мастерашта поощрении яра гIулакхаш.

Новкъостий! Вай юрта боахам йоккха говзал йолча специалистий Iалаьмате доккха эскар долаш ба. Цхьабакъда, укх тIеххьарча шерашка царца нийса доаца гIулакх леладеш моттигаш хиннай, дуккхача даькъе царна ховри цар опыти теркал ца еш хиннай, хIаьта цхьайолча моттигашка боккъалдар аьлча шоай доккха декхар кхоачашдара юстара баьха а хинна. В. И. Ленина хьийхад вайна специалистий терко е, царга хьожаш, ладувгIаш, хамбеш хила, яхаш. Цо яьхад, «шийна ховр хIама а доацаш бIаьш болча дикагIча специалистий болх нийсбар, гIожача, iондалча бегашца кIалхара вувлилга, «мога ма де» яхача ший бокъонах сонта доккхал дар» — ахь деций из?

Iилма хамбе Iомадала дез-кха, дилетантийи бюрократийи «коммунистически» сонтал дIаяккха еза, систематично болх бе Iомадала дез-кха, воай опытах а воай практиках а пайда а эцаш!» (Том. 42, оагI. 344, изд. 5). Iалаьмате дика дешаш да уж.

Вай хьдда хувца деза юрта боахама специалисташцареи Iилмахошцареи гIулакх, хадданза новкъостал де а хьаллаца а беза уж, цар инициатива могае, цар йоакхо а терко а е еза. Хабаро а доацаш гIулакхаца уж производства организатораш, агротехнически зоотехнически знанеш, деррига кердадар, прогрессивни дарчакхдоахараш хургболаш хIама де деза.

Агрономаши зоотехникаши — уж юртбоахама производства технологаш ба, цар лоархIам промышленносте инженерий бар санна боккха ба. Партена специалистех хет юрта боахам лакхбара тIехьа лоаттабеча къовсаме тешамера квалифицировании йола чIоагIало. Вай теш Коммунистически парте кхетамца хьалкхебаьча воай специалистех. Боахамий кулгалхоша, партийнии советскии организацеша чIоагIа хьаллоацача юрта специалисташта могаргда шоай творчески говзал шерра гучаяккха а кхаш хьувкъилгеи хьайба продуктивности хадданза лакхлулга Iалашде а.

V. Колхозаши совхозаши дIахо а организационно-боахама хьакъе чIоагIъяра цхьадола дешаш

Новкъостий! Юрта боахама производительни низаш лакхдара керттера хьал да юртара общественно-экономически отношенеш нийса дегIайоалаяр. Ховш долча тайпара вай мехка лаьтта леладара боахаме исторически хьахиннад общественни боахама ши тайпа — социалистически доалахьен шин форма — паччахьалкхена колхозно-кооперативнии — ларда тIа латта совхозаши колхозаши.

Опыто хьахьекхад, боахама уж шаккхе а тайпа цхьан ханна кхетамца дегIадоаладаро вайга юрта боахам социалистически ларда тIа эргабаккха йиш хилийтар. ЛерхIа дезаш да, общественни боахама уж ши тайпа кхы а дуккхача хана долаш хургхилари дегIаухаргхилари. ХIанзарча этапе вай декхар латт цхьаи формах вож елга сихдарах а доацаш, общественни боахама шаккхе тайпа дегIадоаладарам тоадапарам мамогга новкъостал дарах.

КПСС Центральни Комитето де белгалдоахача экономически гIулакхаша хьаду колхозаш санна, совхозаш а толамца дегIаахараи чIоагIъялари аша хьалаш. Цхьабакъда, юртбоахама производство пайда эцара совхозаштеи къаьстта колхозаштеи хьалхле лелаечара цIенхаштара дукха кхоачамбоацараш дIадаха деза.

Укхаза геттара дукха юкъейоалаяьй ловш хиларах яь, духхьала дIааьлча, уйла ца еш яь, цкъаза колхозни строя чулоацама, вахара реальни хьалашта духьала йола решенеш. Масала, укх тIеххьарча шерашка мехка дуккхача областашка шеррача масштабех чакхдаьккхар боахамаш доккхий делга. Цхьайола колхозаш доал дулургдоацаш йоккхий яьяр. Колхозий ларда тIа совхозаш йохкаш из массанахьа а данзар хиланза яргйоаца экономически кIийленаш йолаш, цудухьа царех дуккха яраш йоккхий, кIезига доал дулуш хилар, хIаьта царех цхьаяраш хIанз а тIехьа рентабельни яц.

Цу дерриганеша хьахьокх юртарча общественно-экономически отношеней овлангара дешаш кампанейски, административни наькъаца къоастаде йиш йоацилга. Довзаш хила деза уж миллионаш болча советски наьха вахара хьаштех доагIаш хилар, цудухьа, уж политика дешаш да, уж уйлаь, сих ца луш, экономически хьалаш дегIадарга хьежжа къоастаде деза. Цунца цхьана кхы кхетам болашагIа даь хIама хургдадар хIанз боахамаш зIамигдара дош иштта сихдаь къоастадар а.

Вай тесса дита йиш яц цхьайолча моттигашка колхозни строя демократически лардаш гIожача тайпара телхаеш хилар. Дуккхача колхозашка артела дукхагIа бола членаш боккъалдар аьлча артельни боахама овлангара дешаш дувцачеи къоастадечеи юстара хул. Цул совгIа, цхьайолча колхозашка укх тIеххьарча хана Уставо дIадехарашца хьалхле а леляц. ХIаьта колхозни Устав артела доал дареи цун общественни вахареи лардий лард ма йий.

Колхоз — из общественни, кооперативни организаци я, цун лерттIа яха а дегIааха а йиш яц, нагахьа санна цун демократически лардаш толхаяь хуле. Цудухьа ерригача колхозашка Iалашде деза артела гIулакхашта доал дара демократически принципаш цIенхаштта лелаелга:

ХIанз долаш долча юртбоахама артела Устава юкъера дуккхадар къаденнад. Вахаро тIагIертта дIадех Устав тоаделга. Укх тIеххьарча шерашка колхозни вахар хьалдеш практике Iайна дика мел дар юкъехьоргдолаш юртбоахама артела керда Устав хьаде ха хьаэттай. Цу ханна чухь хьатIадоагIача шера гулъергйолаш колхозхой кхоалагIа еррисоюзни съезд кийчъяра шерра болх дIаболабе беза. Цу съездал хьалха хила еза колхозхой районни, краевой, областной, республикански съездаш.

Вайцига хьаIайнад колхозаши совхозаши организационно-боахама хьакъе чIоагIъярах доагIа дуккха кхыдола дешаш а. Ховш ма дий, дика оттабаьча экономически балха, нийсача расчета ларда тIа мара боахам нийса лелабе йиш йоацилга. Рентабельноста боарам — из хила беза колхозийи совхозийи боахама балха объективни мах беча ларде оттабаьр. Цхьабакъда, новкъа дале, а, хIанз укх сахьата хозрасчетни принципех ледара пайда ийбу вай боахамашка.

Хьаэцаргья вай, масала, совхозаш. Паччахьалкхено царна къестаю капиталовложенеш, продукци дIаялара планаши маьхий боарамаши увттаду, алапе фондаш, кхыметтел болхлойи административно-гIулакх деча персоналеи количественни состав, категореш къестаю. Кхыметтел совхозашка хинна зенаш паччахьалкхен чотах дIатокх. Паччахьалкхено совхозашца, хIаьта иштта колхозашца вIаши леладеча экономически гIулакхашка а боахама расчет толхаяь я.

Совхозашка капиталовложенеши дотацеши дIа-юха хьожаеча, боарам боаца йоккха регламентаци дIаяьккхача, укх гаргарча хана совхозаш йизза йолча хозрасчеташ тIа яьхача бакъахьа я. Совхозий доалахьа бита беза цар хьабаьккха пайда, из дIабахийта беза боахам шербарга, капитальни гIишлош хьалъярга, дикагIа болча болхлой дог хьастарга, болхлойи гIулакхерча наьхеи культурно-бытовой хьалаш тоадарга.

Кхетамца боахама болх лелабарах хьабаьнна пайда производство шеръярга дIабахийта совхозий йиш хургйолаш цу гIулакхашта лаьрхIа къахьегамах йола лимиташ, хIаьта иштта гIишлошъю материалаш, механизмаш, оборудовани Iалашъяра эша фондаш къестае еза планаш увттаеча органаша.

Юрта боахама министерства союзни республикашцеи кхыча ведомствашцеи цхьана, хIаьта иштта Iилмахой — экономисташ юкъе а озаш, оттае еза совхозаш йизза йолча хозрасчета тIа яхара хаьдда йола предложенеш.

КIезига лоархIам балаш гIулакх дац колхозашта финансировании кредитовании яр а. Из лоархIаме участок къоастаяреи цига порядок оттаяреи декхар а латт вайна хьалхашка. Юрта боахама, финансай министерствашта, Госбанка тIадилланза даргдац колхозашта финансировании кредитовании яра система тоадарах йола предложенеш оттаелга а уж КПСС Центральни Комитета хьачулулга а.

ХIанз дуккха йола колхозаш паччахьалкхенна чIоагIагIа декхарийла яха я, цу гIулакхо халача хьала тIа оттабу цар боахама болх. Эггара хьалхарча аргIана кIезига низ болча колхозий хьал аттача даккхара а цар лерттIа болх бе йиш хилийтара а КПСС ЦК Президиумо дIадаккха йиш йолаш лерхI царга хьаьрча декхар.

Хувцанза яргьяц колхозашта подоходни налог тохара хIанз йола порядок а. ХIанз налог тохаш йолча колхозий дохода юкъе дола производства издержкай дакъа а, мадарра аьлча: колхозхошта хьийгача къих луш дар, хIаьта иштта йистеяланза йолча продукцега шийга дIабода мах а. Из нийса да ала йиш яц. Цу деша хьакъе кийчъяь йолаш я колхозашкара йоаккхача подоходни налогахи хIаьта керда порядок оттаярахи дола, указ хувцарах йола проект, цунах валовойчох а йоацаш, колхозий цIенача дохода тIера мара налог йоаккхаргьяц.

Колхозийи совхозийи общественни социалистически доалахье дIахо йодача хана чIоагIъяреи лораяреи терко е а доагIаш дола гIулакхаш тIаэца а деза. Эггара хьалхарча аргIанна лаьттах пайда эцара хьакъе порядок оттае еза, лаьтта доадеши цунна доал ца деши хилар дIадаккха деза.

ЦIаккха ца хиннача тайпара рузкъа лорадеш хила деза вай хIанз. Доллача хIаман кхом бе беза вай. Укхаза дувцар дац кампанех лаьца, из да долла хIама — техника, доагор, автотранспорт лелаярга дIадодар хIара денна лораде дезаш хиларах, зехьа, доал ца деш материалаш, продукташ, средстваш йоа ца яйтарах. Из доагIа массанена а колхозхочунгара, болхлочунгара денз кулгалхочунга кхаччалца. Колхозашкеи совхозашкеи къахьегам а паччахьалкхен дисциплина а чIоагIъяра тIехьара хаьдда бола къовсам болабе беза.

Юртбоахама производство лакхъяра лоархIамерчарех цхьа хьал да юрта боахама болхлой материальнии моральнии хьаллацарах дола дош. Цу гIулакха тIехь вайцига дукха да къоастаданза дола дешаш. Колхозашкеи совхозашкеи къахьегамах алапи далара система тоаяра хIанз а гаьна я.

СССР юрта боахама министерствана тIадуллалда союзни республикашца цхьана, Iилмахой, специалисташ, колхозни актив юкъе а озаш, Iоаяьча опытех керттердар къоастаделга, колхозашка къахьегамах луш дар тоадара предложенеш кийчъелга, колхозхошта къахьегамах доагIа гарантировании алапи далара эша ахчани натуральнии фондаш хьаярах дола дош оттаделга.

Иштта довза дезаш да юкъарчал доацаш юртбоахама культураш хьалкхееши хьайбай боахаме болх беши болча, эггара доккхагIа толамаш даьхача колхозхоштеи совхозий болхлоштеи материальни хIама ялараx дола дешаш а.

Нийса хиланзар совхозийи трестийи хьалхле лелаеча болхлоштеи специалисташтеи алапи далара оттаяь цкъа вай хинна порядок а. Из дIаяккха еза, балха объемага хьежжа, образованеи стажеи лоархIам а беш, совхозий кулгалхошта, специалисташта, должностни окладаш оттае еза, хIара бетта алапи дизза дIа а тергдолаш.

Кхы цхьаькха дош а дувца безам ба са. Юртарча къахьегамхоша шоай письмош тIа ювц юртарча моттигашка а промышленнии кхачани товарий хIанз городашка дола маьхаш оттадарах йола предложени. КПСС ЦК Президиумо дукхагIа долча товарий хьакъе де йиш йолаш лерхI из 1965 шера май бетта денз, хIаьта цхьадолча товарий хьакъе — 1966 шера цхьоалагIча январе денз. Шоай лаьтташ совхозашка, паччахьалкхен кхыча предприятешка, организацешка кхаьча болча, хьалха колхозий членаш хиннача наха оттаду колхозхой пенсионни Iалашбарах долча закона шоаш юкъебахьарах дола дош. Из дош а царна пайда болча оагIорахьа къоастадеш да.

ЦК Пленума хьажа оттадаьча юрта боахам лакхбара экономически гIулакхаша йиш хулийтаргья организационно-боахама хьакъе колхозаши совхозаши чIоагIъе, юрта къахьегамхой болх бе бола материальни безам совбаккха, юртбоахама продукташ дукхагIа яха.

VI. Лакхбе юрта беча партийни балха боарам

Новкъостий! Вай мехка боахам хьалбареи культура лакхъяреи доккхийча декхараша биста варгвоацаш лакхбу общества вахаре Коммунистически партеи цун кадрайи бола хьалхле лелаяра лоархIам. Коммунизм хьалъяро чIоагIало лувц халкъа творчески боккхача низаца. Цо къаьстта дола декхараш тIадохк партена — организаторски, политически, боахама, идеологически болх хадданза тоабар.

Хьало ше а доккхий гIулакхаш дIадех парте кадрашкара. Вай мехкарча наьха культурни боарам лакхбеннаб, шербеннаб цар политически сакхетам. Кулгалхочун лоархIам толамца чакхбаккхара, коммунизм хьалъяра декхараш толамца кхоачашдара вай партийнии советскии кадраш декхарийла я дуккхача наха хьалхле лелаяра ленински говзал хадданза лакхъе.

ДIахо а юрта боахам дегIабоалабара де оттадеш долча экономически гIулакхаша тIагIертта дIадех парте организационни кулгалделга кердача лагIа тIа даккхар. Вахаро хьахьекхад, организационни кулгалдара боарам лакхагIа ме хул боахамера толамаш беркатегIа хилар.

Цхьабакъда, белгалдаккха дезаш да цхьайолча партийни организацеша колхозийи совхозийи боахама балха хIанз а ледара влияни еш хилар, царна доккхий кхоачамбоацараш ца Iаткъаш хилар, нахаца, дуккхача нахаца бу болх лохача боараме беш хилар. Цхьайолча партийни организацеша шоай болх тIагIертта, боагIаш болча лостамах бац.

Союзни республикай компартей ЦК-аша, парте крайкомаша, обкомаша, вай массане а цхьа къаьсттача даькъе хувцаш эргабаккха беза шоай болх, хаьдда мукъадовла деза партийни балха юкъе арахьара тIадижа а зенне а мел долчох. ДIаяккха еза командованеи администрированеи, кIезигача хIаман тIехь доалдара, колхозийи совхозийи кулгалхошта, специалисташта метта дIаувттара практика, моллагIча тайпара дале а парадности гIарьяри дIадаккха деза.

Декхар латт КПСС Центральни Комитета мероприятеш кхоачашъяра нах оарцагIбахарах, уж чIоагIа а хадданза а кхоачашъелга Iалашдарах. Из эггара хьалха тийша да партийни организацей, цар кулгалхой низах, хьинарах, уж тIагIорташ хиларах, цу гIулакха, дуккха бола нах оарцагIбаха харах.

Къаьстта теркам тIабахийта беза колхозийи совхозийи юххьанцара партийни организацеш чIоагIъяра. Уж къовсама хьалхарча мугIаре латт, юкъарчал доацаш парте политикеи директиваши чакхйоахача я уж. ХIанз укх сахьата юрта я 50 эзар юххьанцара партийни организаци, царна юкъе ва ши миллион совгIа коммунист. Из Iалаьмате боккха низ ба, новкъостий, цунна могаргда парте хьалхашка увттаду декхараш деналца кхоачашде.

ЧIоагIа новкъостал де а хьаллаца а беза колхозийи совхозийи юххьанцарча партийни организацей секретараш, цул совгIа, царех дукха бараш эггара хьалха цу посташ тIа хержа е шоай керттерча балхах мукъа боацаш хилар теркал а деш. Колхозийи совхозийи юххьанцарча партийни организацей шоай кхыча балхах мукъа бита бола секретараш кIезиг-дукха дукхагIа хилийтача бакъахьа хила а мег вайна.

Новкъостий! Вай хIанзза мара даьннадац районни звено юхаметтаоттаяь. Районни организацешта кулгалде баьхкаб дуккха бола керда дика нах. Вай декхар да чехка, денал доллаш балха чуйолара парте райкомашта новкъостал дар.

КПСС Центральни Комитет чIоагIа тешаш я колхозаши совхозаши организационно-боахама хьакъе чIоагIъяра бехктокхаме декхараш кхоачашде дезаш йолча парте районни комитетех. Уж декхарийла я Советаша, профсоюзни, комсомольски организацеша юрта беш бола болх вIашагIтоха а цунна керте отта а, юрта боахам лакхабара парте Центральни Комитето белгалъяь мероприятеш гIулакхаца кхоачашъелга Iалашде.

Партийни органий балха тIехь керттереи хоадамбеши дола хIама да колхозийи совхозийи экономика дегIайоалаяра, юртбоахама продукташ дукхагIа яхара хIара денна еш йола йоакхо. Декхар латт хьалха латтарий мугIараш хадданза хьалкхедарах, юртбоахама производства йоккха говзал наха Iомаярах. ХIара юрта дукхагIа хилийта беза, кхашка, хьайбай боахаме болх беш бола а механизаторашта юкъера а мастераш.

Цу хана чухь партийни организацеш декхарийла я юртбоахама къахьегамхой культурнии бытовойи хьашташ кхоачашдара хадданза йоакхо е, хIара шера уж чубахана цIеношкара хьалаш тоалургдолаш, юрташка дика клубаш, библиотекаш, школаш, магазинаш хургйолаш. МоллагIа яле а общественни строй дегIайоагIача керттера лоархIам производства хиларах йола вахара истина йовзаш я. Цхьабакъда, нийса хургдацар юрта къахьегамхой культураи бытеи дешаш дицдалийтача. Дика культурно-бытовой хьалаш хилийтар — из колхозийи совхозийи производство лакхъяра низ бола рычаг я.

Вай болх толаме хургба, нагахьа санна Советаш, профсоюзаш, комсомол санна болча боккхача низах вайна пайда эца хой. Массаза а, парте коммунизм хьалъеча новкъа из бале а вож бале а боккха гIа боаккхача хана мамогга хьинаре оарцагIъяьхай дуккха нах юкъе бола политически организацеш. КПСС Центральни Комитет тешаш я Советаша, профсоюзнии комсомольскии организацеша дIахо йодача хана а юрта боахам лакхбара тIехьа дерригача халкъо лоаттабеча къовсаме йоагIаш йола моттигаш дIалоацаргхиларах.

Вай кхы а дикагIа пайда эца беза нах вIашагIтохача, советски кепа йоазув санна йолча, низ болча рычагах. Вайцига арадувл массехк бIаь центральни, республикански, краевой, областной газет. Дукха ха йоацаш Центральни Комитето тIаийцар районни газеташ юхаарадахарах йола решени.

Декхар латт вай кепа йоазув юрта боахам дегIабоалабара дешаш гIулакхаца а кIоаргга а дувцара тIадерзадарах. Газеташ декхарийла да кердадар ший ханнахьа белгалдаккха а из дIадовзийта а, колхозно-совхозни производства овлангара дешаш хьалъийде, дикагIа йолча образецашца дуккха бола нах Iомабе.

Массово-политически болх юрта практически чакхбоаккхача юкъе дакъа лоацаш да агитаторийи пропагандистийи доккха эскар. Собранешка, колхозхошцеи совхозий болхлошцеи шоаш къамаьл деш уж политически фронта къахьегамхой массаза а гIерт вай парте политика, мехка а доазол дехьа а хулаш йола керттера событеш дIайовзийта, къахьегама дикача гIулакхашта нах оарцагIбаха. Цар дукха хIама де деза хIанзарча КПСС ЦК Пленума решенеш дIайовзийтара.

Партийни организацеш декхарийла я агитаторашта цар беча боккхача а лоархIамерча а балха тIехь мамогга новкъостал де. Партийни комитетий кулгалхой шоаш а царех каст-каста беттабала беза, цар опыта юкъера толашагIдар къоастаде деза, агитационно-пропагандистски болх тоабаь эргабаккха беза. Новкъостал де деза царна къахьегама денал долча гIулакха халкъ бокъонца, революционни хьисапе оарцагIдаккхара.

Юрта боахама даькъе латтача чоалханерчеи доккхийчеи декхарашта хьалхашка вай декхарийла да кердача низаца белгалдаккха деза хьаштдола халонаш эшае, практически декхараш кхетамца кхоачашде вайна массанена а новкъостал деш бола низ парте политика нийса хиларах, шеко йоацаш тешаш хилар, идейно чIоагIа хилар болга.

Коммунистически парте опыто тешавеш хьахьокх, партийни, советски, боахама кадрай идейни боарами теоретически кийчбалари лакхагIа ме хул, цар дуккхача наха дикагIа хьалхле делаеш хилар, цар беррига практически болх беркат долашагIа хулаш хилар. Вай кадраша тIехьа тIайоагIача хана а караерзае еза марксизма-ленинизма теори, кIоаргагIа йовза еза социалистически экономика закономерносташ, дуккхача наха юкъе беча политически балха формаши методаши тоаеш эргаяха еза.

КПСС ЦК Президиумо юрта боахам лакхбара оттадаьча гIулакхаша хьахулийт юрта болх бара партийни организацешта эша дика хьалаш. ГIулакх латт хIанз уж Iалаьмате доккхий материальнии организаторскии низаш болх бе доладалийтарах, дуккхача наьха къахьегама хьинар айдара, дIахо йодача хана юрта боахам дегIабоалабеча, боккъалдар аьлча, керттедар ше йола къахьегама овсарле лакхъяра царех мамогга пайда эцарах. «Къахьегама керда дисциплина хьаяр — наха юкъера общественни бувзама керда формаш хьаяр, нах къаьхьегама юкъеозара керда формаши приемаши хьаяр... эггара даькъалагIа а эггара беркат долашагIа а бола болх ба» — яьхад В. И. Ленина. (Том. 10, агI. 316, изд. 5-гIа).

* * *

Новкъостий! Шо хьажара юкъейоалаяь юрта боахам лакхбара йола предложенеши царца ювзаенна йола йоккхий паччахьалкхен вложенеши вахаро ше, эшаш долча халкъа юкъарча хьашташа хьаьнна я. Вай чIоагIа тешаш да цар колхозаши совхозаши чIоагIача материальни кIийлен тIа оттадраи юрта боахам планах мабоагIара а бIубенна а дIахьалхашка бахьа йиш хулийташ дола объективни хьалаш хьахилийтараи новкъостал дергхиларах.

ХIанз керттердар да юрта боахама хьалхле лелаяра практикера субъективизм дIаяккхар, колхозийи совхозийи производственни балха ерригача участкашка экономическии моральнии стимулех шерра пайда эцар. Боахама хьакъе дукхагIа шоай лоIаме хилийта еза уж, юрта боахаме латтача гIулакхий хьакъера партийни, советски, юртбоахама органий, кулгалхой, специалистий лоархIами бехктокхами лакхбе беза.

Деррига вай гIулакхаш, деррига вай низаш тIадерзаде деза юрта боахама керттера проблема толамца чакхъяккхара — лаьтта леладара культура лакхъяра, доккхий хьувкъамаш дахара, хьайбай продуктивность лакхъяра, юртбоахама производства дерригача доакъой рентабельность Iалашъяра.

Дерригача советски халкъа материальни культурнии боарам хадданза лакхбара, болхлой классеи ахархойи цхьоагIо чIоагIъяра йоакхо яр — иштта ба КПСС ЦК Президиума мероприятей политически чулоацам.

Ерригача вай партегеи вай халкъагеи вай кIоаргга дIабовзийта беза юрта боахам лакхбара КПСС Центральни Комитетои Советски правительстваи тIаийцача гIулакхийи паччахьалкхено дIайохийтача затратийи Iалаьмате боккха лоархIам. Цунца цхьана вай ерригa кадраш дика кхетадеш хила декхарийла я из вай бе безаш хьалхашка латтача боккхача балха юхь мара ца хилар. Вай декхарийла да кадраш бехктокхаме хилара, уйла лакхъе, лакхера денз лохе кхаччалца партийно-паччахьалкхен дисциплина чIоагIъе, массанегара а — кулгалхошкара денз юкъарчал доацаш гIулакх кхоачашдерашка кхаччалца доагIар чIоагIа хьадеха.

Вай дерригаш а декхарийла да юрта боахама хьакъехьара вай планаш вахаре чакхйоахилга чIоагIа тIагIертта леладеи бехктокхаме долга кхетадеи.

Мукъаба сона социалистически юрта боахам хадданза лакхлургболча новкъа гIа баккхара вай ленински парте дерригача советски халкъаца айхха цхьоагIо а йолаш долла хIама дергхилара тешам ба ала.

* * *

Новкъостий! Вай Пленум болх беш я дезача деношка. Исторе чухь шийца нийсде кхы доаца гIулакх даьд советски наха. Советски саг, коммунистий сийлахь-йоккхача парте член дунен тIа эггара хьалха космосе араваьннав. Из вай социалистически паччахьалкхен, турпалча халкъа, Коммунистически парте сийлахь-йоккха котало я. Мукъаба сона Пленума юкъе дакъа лоацарий цIерах Павел Иванович Беляев, Алексей Архипович Леонов, советски Iилмахой, инженераш, конструктораш, болхлой Iалаьмате дика котало яккхарца чIоагIа даькъала бувца. (ТIоараш тох).

Укх дог гIоздоаккхача деношка вай халкъо кхы цхьаькха а лоархIам бола котало гойтай. Вай ерригача вежарашха йолча республикашка хиннача моттигерча Советашка хоржамаш деча котъялар йохаргйоаца коммунистийи парте боацарийи блок.

Цу дерриганеша а вай парте, дерригача советски халкъа дог уйувттаду Даьхен сийна, коммунизм котъяккхара керда къахьегама толамаш даха. (ДIаьхдаь тIоараш тох).

БУДАПЕШТ. «Свобода» яха гостиница Дукха ха йоацаш реконструкци яьй цу зданена.

МТИ—ТАСС сурт.

В. И. ЛЕНИН ВАЬ 95 шу ДУЗАЧА ДЕНГА

ДАИМ ДИЙНА

ЛерхIа бокъо а йолаш лерхI Ленинградах эггара йоккхагIа йола ленински музей, Ильича оттадаь Iалаьмате доккха памятник. Ши бIаь совгIа ленински моттигаш я хIанз укх сахьате йовзаш Нева тIарча городе.

...Шаккха а кхоачалуш доацача тоатола хьисапе тIаух нах Ильича переулкерча (хьалха хинна Йоккха Казачий переулок, цIа 7/4) къаьнарча цIеношка. Мраморни улга тIа латт дешаш: «Укх цIеношка, № 13 йолча квартире, 1894-ча шера 14-ча феврале денз 1895-ча шера 25-ча апреле кхаччалца ваха а ваьхав, болх а баьб Владимир Ильич Ленина».

Къаьнарча питерски болхлоша-революционераша дуккха а къаьга дагадоагIараш юхедитад 1893-ча шера революционни болх бе, аьнна, Самарера къона Ульянов Петербурге вена йолча цу ханах. Петербурге ше хьоча новкъа Нижни Новгороде Iовесса ха яьккхар Ленина. Моттигерча марксистаща цIоай мехкахочунга М. А. Сильвинга, студентий-технологий марксистски кружока членага яздаь письмо делар Ленинга. М. А. Сильвина новкъостал а деш, Ленина хьоашал тIехар петербургски марксистаща, хIаьта дукха ца говш нохагIча хьале технологически института студентех латташ хиннача цар кружока юкъе а вахар из. Цу кружокаца бар С. И. Радченко, Г. М. Кржижановский, В. В. Старков, Г. Б. Красин, А. А. Ванеев, П. К. Запорожец, М. А. Сильвин, А. Л. Малченко, иштта кхыбараш.

«1893-ча шера гурахьа тханцига В. И. Ульянов кхачар, — дагадеха дувцар Г. М. Кржижановске, — ДолхIама дийндеш ди къовкъарах тарра дар. Цу хана денз доладелар тха керда вахар».

В. И. Ленин Петербурге кхаччалца йолча хана кхеташагIа болча болхлой готтача гIозараштa юкъе Маркса хьехама пропаганда лелаю башха йоккха йоаца группаш мара яцар марксистски кружокаш. Цу кружокаша теори ювзацар Россерча болхлой класса лоархIамерча политически декхаращца.

ТIехьагIа, из ха дага а доапаш, В. И. Ленина яздаьд: «Аз болх бора геттара шера, деррига а чулоацаш дола декхараш шийна хьалхашка увттадеш йолча кружоке, — хIаьта тхона массанена а, цу кружока членашта, Iазапе, лазар деш, селла новкъа дар, белгталара дешаш эрга а даьха, хьаял тхона революционерий организаци, тIаккха — оаха тIакIалтIа йоаккхаргья Россе, ала йиш йолча цу исторически хана тхоаш кустараш хилар!».

Цу тайпара организаци хьаелга дIадоладир В. И. Ленина. ДIадахача бIаь шера 90-ча шерашка Петербурге цо бу болх ханна нийсбелар дуккха нах юкъебоагIа болхлой болам айбала болабаларца. Капитализм дегIаярца сихха дегIаухар мехка пролетариат а. Iалаьмате низкъала эксплуатаци лоаттайора болхлошта. Капитализмацарча къовсама тIа-тIа хьинарегIа, деналегIа гIеттар дукха пролетареш. Цхьабакъда, цар выступленеш цхьан бартагIа йоацаш екъаенна, стихийни оамалехьа яр. В. И. Ленина марксисташта хьалхашка декхар оттадир — болхлоша лоаттабу къовсам организованни оамалехьа хулийтилга, Iилман социализма революционни идеяш цунна юкъехьоалга.

Шаккха кхоача ца луча хьинарийца хьайора В. И. Ленина денал дола революционни марксистски парти. Марксизми социал-демократически болами Россе боаржабара новкъара керттера духьале яр пародничество. Россе пролетарски парти хьаяра цIенъяь йохае езар пародничество, идейни гIолъяккха езар из, гучадаккха дезар пародникий мировоззрени теоретически а политически а кIийле йоацаш хилар. Из декхар кхоачашдир Владимир Ильича шийн гIоръяьнна йолча «Халкъа доттагIий» яхилга фуд а, цар социал-демократашта духьал тIом мишта лоаттабу аз?» яхача произведене тIа.

Хьалха хиннача Йоккхача Казачий переулкерча квартире 1894-ча шера бIаьстии аьхкии язбир из болх Ленина. Iалаьмате чIоагIа дегашка бижар из болх эрсий марксисташта. Ленина йишас Анна Ильиничнас деча тешалах, «тищенна Iургаш даллалца дешар книжка кагирхоша».

Надежда Константиновна Крупскаяна дагадоагIа: «1894-ча шера гурахьа Владимир Ильича тха кружоке бийшар шийн «Халкъа доттагIий» яха болх. ДагадоагIа сона из книжка массанена а дега тIа дижалга. ВIалла а кхы къаьгагIа оттаде йиш йоацаш къаьга оттадаьдар цу тIа къовсама керттера декхар.

1894-гIа шу чакхдоаллаши 1895-ча шера юххьеи укхаза язбир Владимир Ильича кхы цхьаькха лоархIамера болх а — «Народничества экономически чулоацами г. Струве книжка тIа цунна яь критикеи». Цу тIа цо хьагучаяьккхар «легальни марксистий» буржуазно-либеральни юхь».

Хьалха хиннача Йоккхача Казачий переулкерча квартире легальни хьад тIа вахар Владимир Ильич. Адвокатаца Волькенштейнаца присяжни поверенне помощник а волаш болх бора цо. С.-Петербургски судебни палатана чуйоагIача присяжни поверенни совето № 2329 а йолаш тешал делар Ленина укх тайпара чулоацам а болаш: «Ер тешал деннад юридически Iилмай курс чакхъяьккха волча кераста дынехьарча Владимир Ильич Ульянова 1893-ча шера 3-ча сентябре денз присяжни поверенни помощникий списка тIа из хилар а, хIаьта хIанз присяжни поверенне М. Ф. Волькенштейна помощник из хилар а бакъдеш». Владимир Ильича кастта вIалла теркал а ца беш битар адвокатски болх. Из звани а защитника болх а алхха шийн революционни болх къайла лоаттабара мара эшацар цунна. Болхлой вахарга чIоагIа бIарглокхаш а Iомадеш а вар В. И. Ленин. «Нагахьа мара цIагIа хилацар, хIара денна цхьаннахьа вахе цIагIа воацаш а хулар»,—яхаш оакхалаш дора полицейски аькхаша. Мича ухар хIаьта Владимир Ильич?

Къона Ленин ухар Питера фабрикашкеи заводашкеи, из каст-каста хулар кхеташагIа болча пролетарей квартирашка, цар вахар, царна дагадоахкараш, цар быт Iомайора цо. Владимир Ильича алхха болхлой болча ше дIаиха Iацар. Из волча ухар революционераш В. А. Шелгунов, В. А. Князев, иштта кхыбараш.

Шийна дагадоагIараш дувцаш В. А. Шелгунова белгалдоахар, Ильич белгал а воалаш цунах даьлла гIулакх дар кхеташагIа, шоаех доглоахилга йоаллаш бола болхлой хьахаржара тIаккхувш хилар. Цо къаьстта дукхагIа теркам тIабохийтар цу наха, вIалла кIорда ца деш хьалкхебора уж, хьалхашкахьа теттар.

В. И. Ленина кхеташагIа болча болхлошка гIолла материалаш гулйора, Iалаьмате чIоагIа организаторски пропагандистски болх лелабора кружокашка. Николай Петрович цIи а лелаеш бора цо из болх. Занятешта а шоай кулгалхочоа а геттара раьза бар кружковцаш. Эггара чоалханегIара теоретически дешаш къаьган массане кхетадергдолча тайпареи дувца хар — из дар къаьстта белгал а воалаш Ильичах даьлла гIулакх.

Мехкарча вахара лоархIамегIарча дешаща, дуккхача пролетареща эшаращца айхха ювзар Владимир Ильич теори. «Капитала» хьалхара том ювнача хана болхлой вахарера масалаш а кхувлаш бовзийтар Ленина Маркса экономически хьехам, массане а атта кхетадергдолча тайпара дашхар эггара чоалханегIара теоретически дешаш. Алхха пропагандист хинна ца Iеш, организатор а вар Ленин, кружока хIара члена хьинар айде, цунна хаьда болх бала ховра цунна.

Ленина бакъ а деш петербургски марксисташка дIахьувкхар кхеташагIа болча пролетарей кIеззигача гIозарашта юкъе пропаганда лелаярах кхоачам баь Iе йиш йоацилга, дуккхача наха юкъе агитаци лелаярга довла деза ха хьакхачалга. ХIаьта цунга довлга кастта кастта кхоачаш а дир. 1895-ча шера гурахьа Петербургера еррига марксистски кружокаш Ленинга хьалхле а йолаш цхьа организаци а хинна вIашагIкхийтар. ТIехьагIа «Болхлой класс паргIата яккхара тIехьарча къовсама ЦхьоагIо» яха цIи тIаийцар цу организаце. Из российски социал-демократе вахаре хинна исторически событи яр. Болхлой боламах чIоагIале а еш Россе хьахиннача марксистски революционни парте юхьиг, вай сийлахьарча Коммунистически парте юхьиг яр «Къовсама ЦхьоагIо».

Алхха ленинградцашта дика дайза Iац Ильича переулкагIарча В. И. Ленина квартира-музей адрес. Из довз миллионаш болча советски наха а а доазол арахьарча хьашашта а.

...Дукха кепехьа доаца кхозза вIаштIара даь цIенош. Аркана кIалгIолла коа дIачу а ваьнна чуводаш да уж. Хьажа ухаш бола нах готтигача лоаме тIа гIолла хьалтIабоал кхоалагIча этажа тIа, чIоагIа дегаш тохаденна а долаш тIехбоал уж ленински квартира наIар-саннагIанна.

Квартире кхо цIа да. 14 квадратни метр а хулаш дола, царех цхьа цIа Ленинга хиннад, объявлени а теха лаьца хиннад цо из квартира фусам-наьнагара. Ши цIа шийн дезалца фусам-наьнага хиннад.

В. И. Ленин ваьхача хана ше хиннача тайпара да Владимир Ильич ваьха а цо болх баь а дола цIа. Цхьаккха белгалдаьккха хIама доацаши цхьалхеи я цу чура поартал а кхыйола хIамаш а. Пенаца Iо саьнгга — маьнги, цунна лалла — комод, менгена юххе кхаь кога тIарча гIанда тIа — тази кулгаш дула гIумагIеи, венски гIанд. Духьаларча пенаца диван латт. Щен ши кор да. НаI ковнагахьа дIадерзадаь да, шоллагIдар Ильича переулгагахьа дерзадаь да. Цу кора нийсте латт: истол, книжкаш а тIалатташ этажерка, венски ши гIанд. Истола тIа латт фатаген доагаду лампа, Ильича пайда эцаш хинна цхьадола книжкаш.

Укхаза, В. И. Ленина квартиремузее хIара денна хьажа баьхке боккхий а кагий а тайп-тайпара профессеш йола а нах хул — болхлой, гIулакхера нах, колхозхой, студенташ, школьникаш, Советски Эскара тIемахой, доазол дехьара хьаьший. Тетрадаш а долаш ух, ладувгI, дIаязду, дуккха хаттараш ду, шо-шоашта дега тIа даьхкараш дувцаш вIаши дагабувл. Документаш тIара а дуккхача материалаш тIара а духьала воагIа даиман дийна вола хьамсара Ильич — Коммунистически парти хьакхеллар, дунен тIа эггара хьалхара болхлойи ахархойи паччахьалкхе вIашагIъеллар.

Хетараш дIаяздеча книжка тIа даьча йоазонаша хьадувц Владимир Ильич наха чIоагIа везаш хилар. Гой ер да цу йоазонех цаI:

«МоллагIа волча хIара сага ма еза я-кха дукха везача Ленина цIи. Ленин — эггара гениальнегIа, эггара цхьалхагIа вола саг. Керахь дог тоха ца луш тIехвала йиш яц ленински цIен наIар-санагIах. ЩагIара поартал а кхыйола хIамаш вIалла а тIехдаьнна хIама доацаш хиларо кхы цIаькха а белгалдоаккх доккхал ца дезаши сийлахь-воккхеи Ленин хилар. Ленина цIи цIаккха а йоврг1яц Халкъа дагахь а са дагахь а даим вахаш хургва Ленин».

Е. БЕРВИНОВА,
В. И. Ленина квартира-музея заведующи.
г. Ленинград.

БАРКАЛ ХЬОНА

Кооперацe системе Джеутханова Зарас болх бу нийс шу даьннад. ШоллагIа шу да из тайп-тайпара товараш дохкача № 4 йолча Ачхой-Мартана юртарча тика заведующи йола. Дукха еза из ийдархошта — Iы мерза я царца, царна эшар фуд хов. Нагахьа санна тика тIа ца хилча а товар хьатIадахьаргдолаш заказ а дийя, хIаьта из сихха кхоачашду.

ЦIена я тика, цIена я болх бу моттиг а. Хоза кийчъяьй витрина.

Нагахьа бутт дIабодац укхаза товарооборота план ханал хьалха кхоачаш ца еш. Юрта йисте я из тика. Iуйрийна ворхI сахьат даьлча денз сайрийна ворхI даллалца болх бу цо. Даим дукха ийдархой хул цу чу, эшаш дола дукха товараш кордергда царна укхазара, масала, даа хIама, кога гIирс, телевизораш, тайп-тайпара кIада, кхыдар.

Тика чу хьачуухача наха дика гIулакх дарал совгIа каст-каста хул Зара ферме, тикана гаьнарча цIеношка, дукха бераш долча ноаной болча, кхычахьа. Чемодан бе а елле царна эшаргда аьнна хета товар нийце йода из юрта моллагIча мIинге. Падбахе накъа болх уж Зарайна — царна хов цо шоай дог гIоздоаккхаргдолга.

Тахан а йоагIа из чемодан бе а йоаллаш.

— Мича хиннай хьо, — аьнна аз хаьттача, цо йоах:

— Тайбаева Жардатага костюми коча отрези ехка йоагIа со. Матросова улицагIа № 29 йолча цIагIа яхаш я из. Гаьна аха еза цун тика тIа, цудухьа цунна эша товар а ийца яхаяр со. ЦIаькха хье йоагIаш пандар ба аьннад сога цо, хIаьта из аз кхоачаш а дергда.

— Селхан «Лермонтовский» совхоза дояркаш болча яхаяр со, — йоах Зарас. БIаь сома маьха товар декхар аз царга. Кхы а шоашта эшачоа ши бIаь сома мах болча товарашта заказ дир цар. Кхоана из кхоачашдергда аз.

Наха дукха езача, шийн болх бовзаш йолча Джеутханова Зарайна Ачхой-Мартана райпос ахчан преми еннай. ХIаьта ийдархоша чIоагIа баркал оал цунна.

М. ПОЗЮЧЕНКО,
пенсионерка.

Массаза а нахаца

Садайна дукха ха я. Лампаша сийрда яьхача юрта ситийна я. Бакъда, сатийна яц юртарча культура ЦIагIа — художественни самодеятельноста тайп-тайпара коллективаш керда программа кийчъеш я. Шелковской районе цIи хеза я Дубовски культура ЦIен драматически, халхара коллективаш.

...1933 шу. Шелковской района Дубовски яхача станице вIашагI а теха эрсий халкъа иллеш доахаш яр казакий хор. Е пандар а е цхьаккха музыкальни инструмент а яцар. Хора керте латтар халкъа иллеш дукха дезаш хинна къе ахархо Таранин Егор Иванович.

Цу хана денз (тIом болча шерашка дIаиккхача) цахаддаш болх беш, эрсий халкъа иллеш доахаш я Дубовски юртара казакий хор. Геттара дегIаенай из хIанз. Юртара бIаьи ткъаи итт колхозхо ва хора чувоагIаш. Вай республике йовзарал совгIа гаьнна цун арахьа а дIаейзай из хор. Къаьстта дукха деза къахьегамхошта «Березка латташ я», «ДоттагIал», казакий «ЙиIий безам» яха а, иштта кхы дуккха а иллеш.

Республике хиннача художественни самодеятельностий дуккхача хьажарашка дакъа лоацаш хиннай хор. ХIаьта масса хана хьалхара моттигаш а яьхай. Къаьстта белгалъяьлар хор соахка республике хиннача ялхлагIча хьажаре а юртарча художественни самодеятельноста Ерригроссийски хьажаре а. Репертуар дика чулоацам болаш, нийса оаз южийташ иллеш дахар бахьан долаш Дубовски юртарча хора коллективо хорашта юкъе хьалхара моттиг а маьхера совгIат а даьккхар.

ХIанз хоро шийн иллешца новкъостал дергда кхашка, фермашка къахьегарашта хьалхашка латта декхараш кхоачашде. Группашта бекъа а беина хоре дакъа лоацачарех агитбригадаш яьй.

Хор вIашагIъеллача дийнахьа денз дакъа лоацаш хьабоагIа Дурнева Анна Павловна, Блинкова Елизавета Артемовна, Кучуркин Денис Васильевич, Панкова Антонина Хрисановна. ХIанз а хьинаре дакъа лоап цу къоанош хоре.

А. АФАНАСЬЕВА,
Шелковской районин культура отдела инспектор.

«Красный молот» яхача заводе новкъостаща лоархIаш ва токарь нов. Крапивин. Къаьстта дика къахьег цо семилетка тIеххьарча шера. Ханал хьалха кхоачашъю хIара бетта планаш. Коммуниста нов. Крапивина хьаю оатхалаши деталаши даккха гIалат доацаш хул.

— ХIанз аз къаьстта терко ю болх брак йоацаш бара, — йоах токара нов. Крапивина.

Къоначарна хьокхам телаш, дика болхло а общественник а волаш хьавоагIа толашагIа вола токарь. Укх шера план ханал хьалха кхоачашъяра тIагIертта къахьегаш ва из.

И. Плиева сурт.

ИШТТА КХОАЧАШДУ НАЬХА ХЬАШТАШ

Эргайоалаш латт Наьсаре. Хьалъю школаш, учреждениеш, организацеш чухургйола зданеш, промышленни объекташ.

ХIаьта а доккхача кизга тIа мелла зIамига яле а Iатта бIаргагу ше йолчча тайпара. Дукха ха я Наьсарен райисполкоме, КПСС райкоме юрташка банеш яц яхаш къахьегамхой леткъа. Из дош ца дувцаш чакхъялац цаI депутатий сесси, собрани, совещани. Бакъда, трибунаш тIа а бувлаш хабараш дуцварал совгIа цу хьакъехьа хьадеш хIама дац.

Яндархошта дагадагIац шоай юрта бани хьалъе йолаяь. Юххьанца дика дIаболабеннабар из болх. «Назрановский» совхоза гIишлош хьалъеча участка бIарчча бригада яхийтар цига нов. Манкиев керте а волаш. Цхьан кIирах болх бе йолайолийтаргья оаха из, — аьнна дош делар болхлоша. ДIадахача шера бIаьстан балхаш дIадоладенна ха яр из. Корашка кхаччалца увагIдахар пенаш. Болх сецар. Болхлой кирпишкаш, раствор яйтац тхона, яхаш леткъа болабелар. Ха а йоаеш кулгаш вIашка а дехка укхаза дагIа аьнна яьяц оахя договор, йоахар цар.

— Кирпишк яц, заводаш сайцай йоах, — аьле юхавоагIар совхозера бригадир Манкиев.

Бакъда, цу хана кхыйола гIишлош хьалъеча мича хьоргья а ца ховш кирпишкий аргIаш латтар, болх беш яр Наьсарера кирпишкаш хьаю завод а. Юххера а цхьа-ши эзар кирпишк кхаьчар Яндаре. Уж мара цига эшараш а яцар. Пенаш хьалдетталаьлар, цхьа бахьан тхов а IотIабиллар. Дукха ха яхай цу дийнахьа денз. Бакъда, хIанз а болх ца беш латташ я из «да воаца» бани!? Яндархой гаьнна Карабулаке ух бане... автобусаща, хIаьта Яндарера яр 1200 сом совгIа ахча «дIа а кхаьлла» пайда ца эцаш латт юрта юккъе.

Кхы а чоалханегIа да «Экажевский» совхоза Наьсар-Кертерча бане истори. Цо кхо шу даьккхар хьалъеш. ДIадахача шера бIаьстан юххье цIи ювза мара ца езаш кийча яр из. Бакъда, из хьалъюза саг хиланзар.

Юххьанца из бани хьалъе йолаяьр «Октябра 40 шу» яха совхоз яр. Цу совхоза чуйоагIар Наьсар-Керте. Из бани хьалъяь яьнача ханна Наьсар-Керте шийн бани а тIехьа керда йиллача «Экажевский» совхозе дIачуяхар.

Къаьначеи къоначеи шин совхоза бухгалтераш вIашагIакхийтар цхьа юкъ яьннача гIолла.

— Бани шоай баланса тIа дIаэций оаш? — хаьттар къаьначе.

— Масса бIаь тума дIадахийтад оаш? Хаьттар къоначо.

— 12 бIаь (къаьнара ахча).

— Деррига а дIадахийтадий оаш?

— Дахийтад.

— Тамаш я-кх...

Бухгалтераш къовсаме баьлар. Из дош директорашка кхаьчар, уж а шоайла кхохкабелар. Денош, кIираш, бетташ дIаухар. КIур ба йиш йий банех цхьа да ца ваьлча? Хаьхо а вацар.

Юртара бераш гуллора бане «лечкъоргах» ловза. Дийла латтача корех дIачу а баьле хьаханза латтача пишках кирпишкаш хьа а йоахаш цIенолгаш дора, электропровода аьшкасаьргах «товраш» дора. Дукха ха ялалехьа бане чура «сов йола» хIамаш арайихьар бераша.

ТIаккха из гуча а даьнна «Экажевский» совхоза прораба нов. Цечоева (цу хана бухгалтерий барт тайна бар) команда елар доккхий хьастамаш а теха ардакхаща саг чуваргвоацаш бане кораш дIакъовла, аьнна. ДIакъайлар. ХIанз юртсовета гаьна йоацаш унахо санна латташ я из.

Юрташкара банеш дукха хIама эшаш яц. Массехк дийнахьа печникашеи монтажникашеи къахьийгача льннай уж. ХIама эшац из гIулакх вIаштIехьдаккха саг мара.

Из гIулакх довзаш йий-теш Наьсарен райисполком?

М. ЗАНГИЕВ.
(тха корр.).

Механизаторий йоакхо яц

ХьатIаэттай республика кхаш леладерий бехктокхамера ха. Йистедоалаш латт бIаьстан хьалха дIаюв культураш — кен, горох дIаера балхаш.

ДIайха денош хьатIа ма эттанге а «Гудермесский», «Дружба», «Степной», «Новогрозненский» совхозий механизатораша макха баьккхар 1240 гектар зяба. Цхьаккха сахьат, минут дехьа йоае йиш яц. Са тоссаше гIетте болх бе волалу механизатор. Дикъда, нагахьа санна хьо цIенна юхе вале, хIаьта гаьннарча стане хилча фу де деза? Арара из стан шийн цIа а хиле дIаотт механизатора.

Дог гIоздоал «Дружба» совхоза стан бIаргаяйча. Корех эхкача кIайча занавескаша, хоза нийсъяь цIена тIа-кIал юлла хIама чуйолча спальне, чам болаш даа хIама кийчдеча кухне хьагойт укхаза механизаторий йоакхо елга.

Кхыча бесса сурт бIаргагу «Новогрозненский», «Гудермесский» совхоза станашка.

Иштта Шаьлеи Гудермесеи районий дукхагIа йола станаш кийчъяьяц, царна ремонт яьяц. Еза ха йоа а еш дукха километраш никъ а беш цIа аха безаш ба цигара механизатораш. Шаккха а хиннаяц укхаза автолавка, стане еняц цхьаккха тайпа кхачан продукташ.

Хьожаргда вай мишта йоакхо яьй боахама кулгалхоша механизаторий. Шийн ханнахьа яхьийтай Шаьларча кооператораша совхозий директорашка, колхозий председателашка запросаш эшаш долча кхачани промышленни товарашта заявка е аьнна.

— Цхьабакъда, цхьанна а боахама кулгалхочоа лайнадац из заявка е, — яхаш дувц Шаьла райпо общественни кхачан председатела заместитела нов. Кунчалова.

— Ялх—ворхI шу хьалха, — яхаш дувц механизатора Ракша Виктора. — Гудермесе йолаш яр наха гIулакх дара павильон. Цу павильона передвижкаша кхашка, фермашка, бригадашка ухаш цигга кога бувхача гIирса, барзкъана ремонт йора, эшчаш дола товар хьатIадахьар. Массанахьа кхача кхувра цар. Бакъахьа хургдар нагахьа санна Гудермесе а кхыча районашка а иштта йола мастерскеш хилча.

Станашка иштта йолаш яц дIа-юха кхухьа библиотечкаш, керда газеташ, журналаш. Кхыметтел газеташ хьаяздаьча станашка а кхаь-диъ дийнахьа тIехьа а даьле мара кхачац.

Культпросветучрежденей болхлоех цхьаккха саг вац хIанз а кхачка араваьнна.

Кооператорий а культпросветучрежденей болхлой а динза даргдоацар да лоацача хана механизатораша къахьегача деррига хьалаш вIаштIехьдахар.

М. АЛБОГАЧИЕВ,
собкорр.

РЕСПУБЛИКА ПИОНЕРИЙ ДВОРЕЦЕ

Сатийна яц укх деношка республикерча пионерий Дворецe. Массайолча кружокашка дакъа лоацараш чуйийнна кийчлуш ба «Къегалда шо, Ленина седкъий» яхача девизах нийслагIча мае хургдолча бIаьстанарча цIейга. Къаьстта кадай хьувз массовикаш - затейникаш, драматически, хоровой кружокашка дакъа лоацараш, пионерий Дворецa ансамбла коллектив.

Ши бIаь саг ва ансамбле дакъа лоацаш. Вай республике ейза ца Iеш гаьнна цул арахьа а йовзаш я из. Каст-каста хул из КъилбасeдА Кавказа республикашка, масала, Дагестане, Черсий-Балкхарой, Къилбаседа-ХIирий АССР-е, кхычахьа хьоашалгIа яхе. Цул совгIа, соахка из ансамбль Москве яха хиннай. Союза ЦIен Колонни зале, халкъа боахама карагIдаьннарий Выставке, Москверча заводий клубашка, кхычахьа хилар ансамбле дакъа лоацараш концерташ увттадеш. Къаьстта белгалъяьлар ансамбла къаман халхараш ду группа.

Дукха царел тIехьаюсаш яц бIаьи шовзткъеи сагах латта Дворецa хора коллектив. ХIанз тайп-тайпара иллеш Iомадеш ба уж, масала, В. И. Ленинах, пионерех, иштта кхы а.

Дукха сакъердаме выступленеш ергья пионерий Дворецa массовикаша-затейникаша бIаьстан музыкальни цIей долча деношка. Укх бIаьстан каникулаш йолча деношка республика пионерий Дворецe художественни самодеятельноста хьажара шоллагIа тур дIахьош я. Хьалхара тур чакхъяьннай республика районий пионерий цIеношка, школашка, школашка-интернаташка. ХIаьта укх туре белгалбаьнна самодеятельносте дакъа лоацараш шоай говзал хьагойташ хургба вай республикерча тайп-тайпарча районашка.

А. ЦИЦНИЕВА.

Футбол

ТЕХХЬАРА РЕПЕТИЦИ

ДIадахача кIирандийнахьа Махачкаларча «Динамоца» лайзар Грозненски «Терек». Счет 3:0 йолаш вай команда котъяьлар.

Хьалхарча тайма 13 минуте Барашьяна (№ 8) хьаьший наIаргахьа корта теха йоагIа бургац дIачутехар Косова (№ 10).

ШоллагIа тайм йолаенна йиъ минут йоаллаше Барашъяна меттел ловза араваьннача Гавриша (№ 13) хьатеха бургац махачкалинций наIара чу нийсйир А. Михеева. Цул тIехьагIа кхойтта минут яьлча кхоалагIа бургац чутехар Гавриша ше.

Чакхъяьннай репетицеш. ШоллагIча апреле футбольни сезон хьаелларгья «Терека». Из ловзаргья Челябинскерча командаца.

КЕРДА КНИЖКА

Укх деношка Нохч-ГIалгIай книжни издательства нохчий меттала кепа теха арадаьккхад нохчий къоначa поэта Ш. А. Арсанукаева «Лоамашкара Iуйра» яха стихай сборник.

Сборника юкъе яхай поэта дикагIа йола стихаш. Шийн стихотворенеш тIа нов. Арсанукаева ювц вай турпала тахане, керда дуне кхоллаш боахка денал, хьинар дола советски нах, шийн нийсархой.

Поэто къовсам лоаттабу керда вахар хьадеш боахкача вай наха духьале еш долча, дIаяхача замах юхелисача воча гIулакхашта духьал, бокхкача безамца хестаю вай сийлахь-йоккха Даьхе, Коммунистически парти, из кхелла сийлахь-воккха Ленин. Дукха езаш ювц цо дий Нохч-ГIалгIайче, цун хоза, дуккхача тайпара эргаш дола Iалам.

Т. ЮСУПОВ.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

ЛадувгIа, хьажа

Радио: 6.30 — Юртбоахама болхлошта передача (эрсий меттала). 6.45 — Ашараш. 7.10— «Грозненский рабочийн» «Комсомольское племяи» газетий обзор. 7.20 — Хоамаши передачай программеи. 8.15 — «Сердало» газета оагIонаш тIара. 8.25 — Ашараш. 8.45 — «ДоттагIал» яха лакхехьарча классашка деша багIачарна йола передача. 12.20 — Керда хоамаш (нохчий меттала). 12.30—Ашараш. 12.45 — Промышленноста болхлошта. передача (нохчий меттала). 16.05 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала). 16.15 — «Къонал» яха передача (гIалгIай меттала). 16.30 — Концерт. 16.45 — Керда хоамаш (эрсий меттала). 17.00 — «Къилбаседа Кавказа экономически вахар» яха радиогазета. 17.30 — Миллионаш барий Ленински университет — (Москвера трансляци). 17.45 — Керда хоамаш (нохчий меттала).

УКВ: 9.00 — «Илли» яха музыкальни радиожурнал. 9.57 — «Малув дядя Степа ца вовзаш» яха берашта йола передача. 10.15 — «Ода солдату» яха Левинай вокальни — симфонически триптих. 10.43— «Поэзия» яха радиоальманах. 11.32 — «Лоацига дувцараш» яха передача. 19.00 — «Даьхе бахьан долаш тIом баьб цар» яха радиопостановка. 20.30 — «Советски Союза халкъа артистка Ткаченко Нинела илли оал» яха музыкальни передача. 21.08 — «Маэстра къонал» яхача Райчева опереттай. монтаж. 22.20 — Армене искусствай мастерий концерт.

Телевидени: 18.25 — Телевизионни кердадараш (нохчий меттала). 18.40 — «Чиполлинаца хинна тамашийна гIулалакх» яха пионерий Дворецa спектакль. 20.00 — Бийса сатийна хийла шун, бераш! 20.10 — Кагийрхой дош (гIалгIай меттала). 20.50 — Телевизионни кердадараш. 21.00— Сомий бешамаши, баьца дараши леладечарна дола хьехамаш. 21.10 — «Бовш боаца ала» яха художественни фильм (хьалхара сери).

Тиша аьшк гулду

ВЛКСМ обкома, республика просвещене министерства, Нохч-ГIалгIай АССР-а Росглаввтормета управлене тиша аьшк гулдара месячник йолаяьй комсомольцашта, пионерашта, дешархошта, берригача кагирхошта юкъе. ЧIоагIа раьза а болаш тIаийцар из гIулакх къоначар. Городе массанахьа бIаргаго йиш я группашца, е цхьацца — аьшк гулдераш.

Росглаввтормета пункташка укх массехк дийнахьа ши бIаь тонн совгIа аьшк Iайнад. Къаьстта дика вIаштIехьдаьккхад тиша аьшк гулдара гIулакх №№ 3, 5, 15, 20, 34, 49 йолча школай коллективаша. Царна юкъера белгалъяккха еза № 20 йола школа. Духхьала цу цхьан школа гулдаь аьшк ткъа итт тонн да.

Шерагара шу массазза дала дукхагIа хул дешархоша паччахьалкхенна дIачуденна тиша аьшк. Къаьстта дукхагIа хургда из укх шера. ХIара комсомольцо, пионеро, дешархочо лаьрхIад ткъаь итт килограммал кIезигагIа доацаш тиша аьшк гулде.

С. АРСАМАКОВ,
Нохч-ГIалгIай АССР-а Росглаввтормета управлене керттера инженер.

Нийса пайда эца хиш дехкача лаьттаех

(Йистедоалар. Долалур 1-ча оагIо тIа).

минеральни удобренеш дIакхачийтай совхозе.

Йоачан йоацаш денача хIара дийнахьа кхашка балхаш деш хул совхоза къахьегамхой. Макхаш доах, юххьанца дIаювш йола бIаьстан культураш сихха дIайийна яхара кийчо яьй.

Деррига лаьттанцара балхаш толаме чакх а даьха 1965-ча шера шоаш тIаийца социалистически декхараш сийленца кхоачашдара мел эшар долаш ба «Шалинский» совхоза къахьегамхой.

Хиш дехка лаьтташ кийчдара даьккъа балхаш во лелац укх тIеххьарча хана нов. Атиев директор волча «Автуринский» совхозе а. Цу кердача боахаме шоай мелиоративни отряд а яц, шоай гидротехника а яц, цхьабакъда, цу совхоза кулгалхой а еррига коллектив а чIоагIа безам болаш я хиш дехка лаьтташ леладара гIулакха шоай лоалахоел тIехьа ца йиса.

ХIанз цига гидротехнически гIирсаш хьаллеш я совхоз.

Совхозе бокъонца хиш дехкара сеть хиннайоацашехьа а, примитивни хьисапе 250 гектара тIа хIамаш дIаелехьа хий диллад укхаза, хий дехка инвентарь Iалашъеш, поливальщикаш кийчбеш, хиш дехкача лаьтташ тIара лаккхара хьувкъамаш даха лаьрхIа ба уж.

Хиш дехка лаьтташ кийчдара даькъе ледара лел «Южный» яхача совхозера гIулакхаш. 30 поливальщик болх беш хиннавале а 350 гектара тIа мара дилладац хий. ХIанзчул тIехьагIа кхы а 250 гектара тIа дилла деза из, бакъда из болх лерттIа вIаштIехьбаккхац укхаза. Сменни нормаш кхоачашъяц поливальщикаша.

Хиш дехкача лаьтташ тIара балхаш кхы а эсалагIа лел «Джалка» яхача совхозе. Мелиоративни техника шоашка йоллашехьа а хий дехка сангараш цIенъеш бац укх боахаме. Везкъа совгIа поливальщик эшача метте, кийчваьраш шовзткъа мара вац, гидрогIирсашта ремонт е болабеннабац. ХIамаш дIаелехьа 1622 гектара тIа хий дилла дезача дилладац 760 гектара тIа мара.

Кхыча боахамашка санна, 1965-ча шера хиш дехкача лаьтташ тIара лаккхара хьувкъамаш даха, аьнна, социалистически декхараш тIаийцад укхаза а. Эшшача боараме кхашка хий дехкаш хилча мара торо хургьяц уж декхараш сийленца кхоачашде.

И. НИКИТИН,
Грозненски хиш дехкара системай управлене воккхагIа вола агроном.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный ЦIеча фронтовикий улица, 15. Телефонаш: редактора — 2-41-23; редактора зам. — 2-07-01; бехктокхама секретара — 2.45-48; партийни вахарен, промышленни, юртбоахамен, письмойи отделий — 2-25-72; корректорске — 2-09-20.
АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный ул. Красных фронтовиков, 15. Телефоны: редактора — 2-41-23; зам. редактора — 2-07-01; ответственного секретаря — 2-45-48; отделов партийной жизни, промышленного, сельскохозяйственного и писем — 2-25-72; корректорской — 2-09-20.
«Грозненский рабочий» издательства типографи. Революце проспект 7/84.
Типография из-ва «Грозненский рабочий». Проспект Революции, 7/84.
СФ05216. Заказ № 1963.